ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ & ΔΙΑΙΤΟΛΟΓΙΑΣ

Πτυχιακή εργασία
«Διατροφική ανασφάλεια σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο – Πολιτική της Ε.Ε. για την διατροφική ασφάλεια»

Ρεντούμης Ιωάννης-Χρήστος

Χανιωτάκη Ηλιάννα

ΑΜ: 2096

2110

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Τσικαλάκης Γεώργιος (επιβλέπων/ουσα)

ΣΗΤΕΙΑ, Σεπτέμβριος, 2024

HELLENIC MEDITERRANEAN UNIVERSITY

SCHOOL OF HEALTH SCIENCES

DEPARTMENT OF NUTRITION & DIETETICS

SCIENCES

THESIS

for the Undergraduate Degree

"Food insecurity in a changing world - EU food security policy"

Rentoumis Ioannis-Christos

Haniotaki Ilianna

YD: 2096

2110

Tsikalakis Georgios (supervisor)

SITIA, September, 2024

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Υπέθυνη Δήλωση Συγγραφεά:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.

Αποδέχομαι ότι η Βιβλιοθήκη μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από την ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο, καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

«Ευχαριστίες ή Αφιέρωση»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα είχε ως θέμα της την πολιτική της Ε.Ε. για τη διατροφική ασφάλεια, σε ένα εξαιρετικά μεταβαλλόμενο και ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον. Μέσα από τη μελέτη σχετικής βιβλιογραφίας αλλά και τη διερεύνηση της νομοθεσίας και των στρατηγικών σχεδίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαπιστώθηκε ο κρίσιμος ρόλος της ως εγγυήτρια της γεωπολιτικής ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή της ευρωπαϊκής ηπείρου. Ακόμη, αναδείχθηκε η ανάγκη για σημαντικές μεταβολές και μετασχηματισμό της πολιτικής της, η οποία πρέπει να προσαρμοστεί σε ένα βιώσιμο μοντέλο, χωρίς βέβαια να μειωθεί η παραγωγικότητα που την τοποθετεί μέσα στην κορυφαίες δυνάμεις ανά τον κόσμο. Σύμφωνα με τα ευρήματα της ανασκόπησης η οποία πραγματοποιήθηκε απαραίτητη κρίνεται η στροφή σε βιώσιμα μοντέλα παραγωγής αλλά και κατανάλωσης με στόχο τη διατήρηση της γεωπολιτικής ισχύος της Ευρώπης, ώστε να εξακολουθήσει να είναι εγγυήτρια διατροφικής ασφάλειας. Ταυτόχρονα σημαντική προϋπόθεση για τη βιωσιμότητα είναι να διατηρηθεί η παραγωγικότητα, η οποία επιτρέπει την Ευρώπη να παρέχει ασφάλεια στα κράτη της αλλά και σε άλλα κράτη που μπορεί να βιώσουν την διατροφική ανασφάλεια. Στο πλαίσιο αυτό, εξαιρετικά σημαντικό είναι να παρέχεται έμφαση στη βιωσιμότητα της παραγωγής αλλά και τα μοντέλα κατανάλωσης, μέσα από τα κατάλληλα μέτρα για την ευαισθητοποίηση των καταναλωτών και την ενίσχυση των βιώσιμων πρωτοβουλιών. Η Ευρώπη, έχει ήδη σχεδιάσει στρατηγικές και πολιτικές που αποσκοπούν στο να διασφαλίσουν την επισιτιστική ασφάλεια αλλά και βιωσιμότητα,

σε ένα περιβάλλον όπου η γεωπολιτική αστάθεια και η κλιματική αλλαγή, αποτελούν μία αναπόφευκτη πραγματικότητα.

ABSTRACT

The present research focused on the EU's food security policy in a highly changing and unstable geopolitical environment. Through the study of relevant literature and the investigation of the legislation and strategic plans of the European Union, the critical role of the European Union as a guarantor of geopolitical security in the wider region of the European continent was established. Furthermore, the need for significant changes and transformation of its policy, which must be adapted to a sustainable model, without, of course, reducing the productivity that places it among the leading powers around the world, was highlighted. According to the findings of the review, a shift to sustainable production and consumption models is necessary in order to maintain Europe's geopolitical power, so that it can continue to guarantee food security. At the same time, an important prerequisite for sustainability is to maintain productivity, which enables Europe to provide security for its own countries and for other countries that may experience food insecurity. In this context, it is extremely important to emphasise the sustainability of both production and consumption patterns, through appropriate measures to raise consumer awareness and strengthen sustainable initiatives. Europe has already designed strategies and policies aimed at ensuring food security and sustainability in an environment where geopolitical instability and climate change are an unavoidable reality.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ..... 9

Ι. ΠΡΟΛΟΓΟΣ..... 10

ΙΙ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....11

ΙΙΙ. Α' ΜΕΡΟΣ..... 15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΣΤΟΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΟ ΚΟΣΜΟ..... 15

1.1. Η έννοια της διατροφικής ανασφάλειας.....15

1.2. Γεωπολιτική και διατροφική ασφάλεια..... 18

1.3. Η σύγχρονη επισιτιστική κρίση και οι συνέπειές της..... 20

1.4. Δείκτες επισιτιστικής ασφάλειας στην Ευρώπη.....22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.ΤΟ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.....30

2.1. Πολιτική της Ε.Ε. για την διατροφική ασφάλεια διαχρονικά.....30

2.2. Η αντίδραση της Ε.Ε. απέναντι στην επισιτιστική κρίση..... 33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.Αξιολόγηση ρυθμιστικού πλαισίου.....37

3 1.Αποτελεσματικότητα Ευρωπαϊκής Πολιτικής για τη διατροφική ασφάλεια 37

3.2.Η διαμόρφωση των σχέσεων με τα κράτη εκτός της Ε.Ε. και η επίδραση της διατροφικής ασφαλείας στην γεωπολιτική και τις διεθνείς σχέσεις.....55

ΙV.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....65

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Επίπεδα επισιτιστικής ασφάλειας με βάση το δείκτη (Πηγή εικόνας: https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index).....23

Εικόνα 2: 4 δείκτες επισιτιστικής ασφάλειας (Πηγή εικόνας:IFOAM, 2020).....24

Εικόνα 3: European Green Deal, Πηγή εικόνας: IFOAM et al. 2021.....38

Ι. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία επιλέχθηκε καθώς αφορά ένα εξαιρετικά επίκαιρο ζήτημα το οποίο σχετίζεται τόσο με τον τομέα της διατροφής, όσο και με εκείνον της γεωπολιτικής και της ασφάλειας, ο οποίος είναι εξαιρετικά κρίσιμος στο σημερινό, μεταβαλλόμενο κόσμο. Μέσα από τη διεξαγωγή βιβλιογραφικής έρευνας στους τομείς οι οποίοι μελετήθηκαν, αποκτήθηκαν νέες γνώσεις και πληροφορίες, οι οποίες έγινε προσπάθεια να παρουσιαστούν με έναν όσο το δυνατόν πιο ευσύνοπτο και οργανωμένο τρόπο στον αναγνώστη. Για την ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας, πολύτιμη ήταν η συμβολή του επιβλέποντος καθηγητή μου Τσικαλάκη Γεωργίου καθώς και η υποστήριξη από τα άτομα τα οποία βρίσκονται δίπλα μας και μας στήριξαν στην προσπάθειά μας. Θα θέλαμε λοιπόν, ολοκληρώνοντας τον πρόλογο της εργασίας να τους ευχαριστήσουμε θερμά για την πολύτιμη συνεισφορά και το ενδιαφέρον τους, καθώς και την απρόσκοπτη ενίσχυση στην προσπάθειά μας.

ΙΙ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εν μέσω των σημερινών παγκόσμιων αλλαγών και του ευρύτερου μεταβαλλόμενου γεωπολιτικού κλίματος, η ευρωπαϊκή ήπειρος έχει αποσταθεροποιηθεί από τις έντονες συγκρούσεις, οδηγώντας σε σημαντική αύξηση της επισιτιστικής ανασφάλειας παγκοσμίως. Το ζήτημα αυτό δεν περιορίζεται μόνο στις μη ανεπτυγμένες χώρες, καθώς ακόμη και οι ανεπτυγμένες χώρες βιώνουν απότομη αύξηση των τιμών των βασικών ειδών διατροφής (Tsapogas, 2023- Raffard, 2023).

Η σημερινή, εξαιρετικά κρίσιμη κατάσταση καταδεικνύει τη διασύνδεση της διατροφής και της γεωπολιτικής, καθώς και τη βαθιά επιρροή της βιομηχανίας τροφίμων στις παγκόσμιες υποθέσεις ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης της αγοράς. Στη σύγχρονη εποχή, ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού καταναλώνει τρόφιμα που εισάγονται, συχνά χωρίς να γνωρίζει την προέλευσή τους. Αυτή η αυξανόμενη τάση εισαγωγής προϊόντων έχει οδηγήσει στη δημιουργία περίπλοκων αλλά και ασταθών δικτύων για την εισαγωγή και εξαγωγή ειδών διατροφής (Szabo, 2016).

Το ζήτημα της διατροφής είναι εξαιρετικά σημαντικό, τόσο σε ατομικό επίπεδο, αποτελώντας μία βασική ανάγκη επιβίωσης όσο και για την κοινωνία στο σύνολό της, η οποία έχει ως πρωταρχικό της μέλημα την κάλυψη των αναγκών των πολιτών. Τα διατροφικά συστήματα περιλαμβάνουν τις οργανωμένες δραστηριότητες και συμπεριφορές που διευκολύνουν την πρόσβαση των ατόμων στα τρόφιμα και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται από άποψη τόπου και χρόνου για να καταναλώσουν τρόφιμα. Τα συστήματα αυτά χρησιμεύουν ως θεμέλιο της παγκόσμιας διατροφικής αλυσίδας και η αποτελεσματική λειτουργία τους είναι

απαραίτητη για τη διασφάλιση της παγκόσμιας επισιτιστικής ασφάλειας (Raffard, 2023).

Υπό το πρίσμα των κλιματικών και γεωπολιτικών ζητημάτων, τα οποία μάλιστα συνδέονται σημαντικά μεταξύ τους και επηρεάζουν το ένα το άλλο, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εντείνει τις προσπάθειές της για την επίτευξη αυτάρκειας σε τρόφιμα και ενέργεια. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς επηρεάζει την επισιτιστική ασφάλεια εκατομμυρίων ανθρώπων παγκοσμίως, ιδίως σε χώρες με χαμηλό εισόδημα που εξαρτώνται από τις εισαγωγές τροφίμων και λιπασμάτων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση συμμετέχει ενεργά στην προώθηση της παγκόσμιας επισιτιστικής ασφάλειας μέσω της διεθνούς συνεργασίας, ενώ παράλληλα διαχειρίζεται αποτελεσματικά την κατανομή της ανθρωπιστικής βοήθειας και προσφέρει στήριξη στους αγρότες που πλήττονται περισσότερο. Ειδικά στο πλαίσιο της σύγκρουσης Ουκρανίας και Ρωσίας, τα έξοδα σε ολόκληρο το δίκτυο διανομής τροφίμων έχουν αυξηθεί. Η κλιμάκωση των δαπανών για ενέργεια και λιπάσματα έχει οδηγήσει σε αστάθεια εντός των γεωργικών αγορών, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σημαντικές διαταραχές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2024- Thomann et al., 2019).

Η ΕΕ είναι αφοσιωμένη στη βελτίωση της παγκόσμιας επισιτιστικής ασφάλειας και στη δημιουργία ισχυρών συστημάτων διανομής τροφίμων ως αξιόπιστος και μακροχρόνιος εταίρος για τα έθνη σε όλο τον κόσμο. Επιπλέον, η ΕΕ διαθέτει πλέον άφθονα αποθέματα τροφίμων, καθώς είναι ως επί το πλείστον αυτοδύναμη στην παραγωγή ενός ευρέος φάσματος γεωργικών προϊόντων. Ωστόσο, ο γεωργικός τομέας εισάγει συγκεκριμένα προϊόντα, όπως πρωτεΐνες ζωοτροφών. Η ευαισθησία των γεωργών σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως το κόστος των εισροών, όπως τα λιπάσματα και η ορυκτή ενέργεια, έχει οδηγήσει σε προκλήσεις όσον αφορά την

παραγωγικότητα και την αύξηση των τιμών των τροφίμων (Rogach et al., 2019- Sohag et al., 2023).

Διάφορες άμεσες και βραχυπρόθεσμες δράσεις έχουν υλοποιηθεί για την ενίσχυση της παγκόσμιας επισιτιστικής ασφάλειας και την παροχή βοήθειας στους γεωργούς και τους καταναλωτές στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ως απάντηση στην κλιμάκωση των τιμών των τροφίμων και των δαπανών για εισροές (Tankosić et al., 2022; Chepeliev et al., 2023).

Η μείωση της γεωργικής παραγωγής και των εξαγωγών από τη Ρωσία και την Ουκρανία ενέχει σημαντικούς κινδύνους για την προσβασιμότητα και το κόστος των τροφίμων στις παρακείμενες περιοχές της Βόρειας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής, της Ασίας και της Υποσαχάριας Αφρικής, ειδικά σε σχέση με το σιτάρι, ένα βασικό διατροφικό βασικό προϊόν. Η Επιτροπή είναι αφοσιωμένη στη λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων για να διασφαλίσει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως καθαρός εξαγωγέας τροφίμων και εξέχων παραγωγός αγροδιατροφικών προϊόντων, διατηρεί την παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2024- Rabbi et al., 2023).

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επισιτιστική ασφάλεια εντός των ορίων της και τη βοήθεια που παρέχει στις γειτονικές χώρες που πλήττονται περισσότερο από την επισιτιστική κρίση. Το παρόν άρθρο παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη ανάλυση πρωτότυπων πηγών και νομοθετικών κειμένων από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμη, πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση δευτερογενών πηγών μέσα από αναζητήσεις στις μηχανές αναζήτησης Google Scholar, Science Direct και PubMed, μέσα από τις οποίες συλλέχθηκαν, επιστημονικές δημοσιεύσεις, μονογραφίες και έρευνες που εξετάζουν την αποτελεσματικότητα και τους περιορισμούς αυτής της πολιτικής. Για

τη διερεύνηση του δικαίου της ΕΕ χρησιμοποιείται η πλατφόρμα EUROLEX της ΕΕ, ενώ για τη διασφάλιση της εγκυρότητας και την αποφυγή μεροληψίας των πηγών αξιοποιούνται επίσης νομοθετικά έγγραφα του Υπουργείου Γεωργίας και Τροφίμων, του F.A.O. και του Codex Alimentaris.

ΙΙΙ. Α' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΣΤΟΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΟ ΚΟΣΜΟ

1.1. Η έννοια της διατροφικής ανασφάλειας

Η επισιτιστική ανασφάλεια αναφέρεται στην αδυναμία των ατόμων να αποκτήσουν επαρκή και θρεπτικά τρόφιμα που είναι απαραίτητα για την υγεία και την ευημερία τους. Η επισιτιστική ανασφάλεια έχει πολλαπλούς υποκείμενους παράγοντες. Ωστόσο, είναι προφανές ότι η εξασφάλιση οικονομικής σταθερότητας για όλα τα άτομα είναι η πιο αποτελεσματική προσέγγιση για την εξάλειψη της πείνας. Η επισιτιστική ανασφάλεια είναι ένας αναγνωρισμένος όρος που χρησιμοποιείται από το Υπουργείο Γεωργίας των Ηνωμένων Πολιτειών (USDA) (Barrett, 2010).

Σύμφωνα με το USDA, η επισιτιστική ανασφάλεια αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία τα άτομα δεν έχουν επαρκή πρόσβαση σε θρεπτικά τρόφιμα και δεν έχουν βεβαιότητα για την πηγή του επόμενου γεύματός τους. Η επισιτιστική ανασφάλεια αποτελεί σημαντικό πρόβλημα στις Ηνωμένες Πολιτείες, επηρεάζοντας περισσότερα από 44 εκατομμύρια άτομα, συμπεριλαμβανομένων 13 εκατομμυρίων παιδιών, σε ετήσια βάση. Παρ' όλα αυτά, ένας σημαντικός αριθμός ατόμων, συμπεριλαμβανομένων εκατομμυρίων που δεν πληρούν τα κριτήρια της επισιτιστικής ανασφάλειας, βασίζονται στην ανθρωπιστική βιομηχανία τροφίμων για βοήθεια (Feeding America, 2024).

Η επισιτιστική ανασφάλεια και ο υποσιτισμός συνδέονται μεταξύ τους και αποτελούν σημαντικά παγκόσμια προβλήματα που αναφέρονται σε πολλούς στόχους βιώσιμης ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών. Η επισιτιστική ανασφάλεια αποτελεί ισχυρό

δείκτη διαφόρων τύπων υποσιτισμού, όπως η καχεξία, η έλλειψη βασικών θρεπτικών συστατικών και η παρουσία υπέρβαρου και παχυσαρκίας (μέσω της έλλειψης πρόσβασης σε υγιεινά τρόφιμα, λόγω του υψηλού κόστους τους) (Saint Ville et al., 2019).

Η επισιτιστική ανασφάλεια μπορεί να εκτιμηθεί με ακρίβεια με τη μέτρηση του επιπολασμού του υποσιτισμού, ο οποίος αποτελεί άμεσο δείκτη της πείνας. Αν και οι μέθοδοι αξιολόγησης και οι πηγές των δεδομένων μπορεί να διαφέρουν, τόσο η συχνότητα του υποσιτισμού όσο και η σοβαρή επισιτιστική ανασφάλεια υποδεικνύουν την έκταση της σοβαρής επισιτιστικής στέρησης στον πληθυσμό. Οι οργανισμοί του ΟΗΕ υποστηρίζουν επί του παρόντος καινοτόμες προσεγγίσεις για την ενσωμάτωση της διερεύνησης πτυχών της επισιτιστικής ασφάλειας στην εξάλειψη του υποσιτισμού, με την αντιμετώπιση των προβλημάτων της πείνας, της επισιτιστικής ανασφάλειας και των επιπτώσεών τους στη διατροφή (Bahn et al.,2021).

Για την επίτευξη αυτού του στόχου, είναι σημαντικό να δοθεί προτεραιότητα στην αντιμετώπιση όλων των πτυχών της επισιτιστικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών, των σχεδίων και των παρεμβάσεων που προωθούν τη γεωργία με έμφαση στη διατροφή, προωθούν την οικονομική ανάπτυξη και δίνουν προτεραιότητα στα επισιτιστικά συστήματα που διασφαλίζουν ότι όλοι έχουν πρόσβαση σε ασφαλή, θρεπτικά, επαρκή και υψηλής ποιότητας τρόφιμα (Bahn et al., 2021).

Ο σημερινός και πιο ενημερωμένος παγκόσμιος ορισμός της επισιτιστικής ασφάλειας έγινε επίσημα αποδεκτός στην Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για τα Τρόφιμα το 1996 και στη συνέχεια επιβεβαιώθηκε στην πιο πρόσφατη ΠΔΚ το 2009.

Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό η επισιτιστική ασφάλεια αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία κάθε άτομο διαθέτει σταθερά και απεριόριστα φυσικά, κοινωνικά και οικονομικά μέσα για να αποκτήσει επαρκή προμήθεια ασφαλών και θρεπτικών τροφίμων που ανταποκρίνονται στις διατροφικές του απαιτήσεις και στις προσωπικές του διατροφικές επιλογές, επιτρέποντάς του να ζήσει μια ενεργή και υγιή ζωή.

Ο ορισμός αυτός αναγνωρίζει τέσσερις παράγοντες της επισιτιστικής ασφάλειας οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι (IFOAM, 2021):

1. επαρκής ποσότητα τροφίμων που είναι άφθονα και κατάλληλης ποιότητας
2. πρόσβαση σε επαρκείς πόρους για την απόκτηση κατάλληλης τροφής
3. βέλτιστη αξιοποίηση της τροφής μέσω μιας ισορροπημένης διατροφής, πρόσβαση σε καθαρό νερό
4. κατάλληλη υγιεινή και ποιοτική υγειονομική περίθαλψη

Η σταθερότητα επιτυγχάνεται με την εξασφάλιση σταθερής διαθεσιμότητας σε επαρκή ποσότητα τροφής ανά πάσα στιγμή, ικανοποιώντας αποτελεσματικά τα άλλα τρία χαρακτηριστικά.

Προκειμένου να εδραιωθεί η επισιτιστική ασφάλεια, είναι απαραίτητο να υπάρχουν επαρκώς αυτές οι τέσσερις διαστάσεις. Ο ορισμός της επισιτιστικής ασφάλειας δεν δίνει σαφή έμφαση στην πτυχή της βιωσιμότητας της παραγωγής τροφίμων, παρόλο που συνδέεται εγγενώς με τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης σταθερότητας του επισιτιστικού εφοδιασμού.

Η έλλειψη σαφούς αναγνώρισης μπορεί να συμβάλει στην ανεπαρκή προσοχή που δίνεται στο πλαίσιο της ανάπτυξης πολιτικών για την αειφορία στις συζητήσεις για την επισιτιστική ασφάλεια (IFOAM, 2021).

1.2. Γεωπολιτική και διατροφική ασφάλεια

Η επισιτιστική ανασφάλεια και οι ελλείψεις στο αγροδιατροφικό σύστημα δημιουργούν τρωτά σημεία που μπορούν να εκμεταλλευτούν πολιτικοί παράγοντες για να αποκομίσουν γεωπολιτικά οφέλη. Ταυτόχρονα, ο τομέας των τροφίμων και της γεωργίας αποτελεί κρίσιμο πεδίο τόσο αντιπαλότητας όσο και υπερεθνικής συνεργασίας. Το γεγονός ότι η ενίσχυση των επισιτιστικών συστημάτων θεωρείται κρίσιμο ζήτημα εθνικής ασφάλειας για όλα τα κράτη και τους υπερεθνικούς οργανισμούς, αποτελεί μοναδική ευκαιρία για συνεργατικές προσπάθειες σε ένα πολιτικό περιβάλλον που γενικά χαρακτηρίζεται από διαφωνίες και εντάσεις, αλλά και είναι έντονα μεταβαλλόμενο (Council of Strategic Risks, 2024).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις ερευνητών, αναμένεται αύξηση της ποσότητας των πόρων που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της επισιτιστικής ασφάλειας και των δευτερογενών συνεπειών της κλιματικής αλλαγής. Οι οικονομικές απαιτήσεις για την αναμόρφωση των επισιτιστικών συστημάτων και την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) ανέρχονται σε περίπου 350 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως έως το έτος 2030.

Ταυτόχρονα, οι κυβερνήσεις, ο εμπορικός τομέας, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και η κοινωνία των πολιτών αντιμετωπίζουν σημαντικούς οικονομικούς περιορισμούς, καθώς προσπαθούν να διαχειριστούν αυτή την αυξανόμενη ζήτηση, αντιμετωπίζοντας παράλληλα ανταγωνιστικούς στόχους, δύσκολες οικονομικές συνθήκες και απροθυμία ανάληψης κινδύνων (Council of Strategic Risks, 2024).

Υπό το πρίσμα αυτών των περιορισμών, οι αρχές πρέπει να χρησιμοποιούν τους περιορισμένους πόρους τους πιο αποτελεσματικά και να δίνουν προτεραιότητα στα «συν-οφέλη» - πρωτοβουλίες που προωθούν ταυτόχρονα τους στόχους τους για την ασφάλεια, την ανάπτυξη και την αειφορία.

Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες και οι συγκρούσεις στο ευρωπαϊκό και διεθνές πολιτικό σκηνικό σημείωσαν σημαντικό αντίκτυπο στην παγκόσμια αγορά τροφίμων και επιδείνωσαν σημαντικά το πρόβλημα της επισιτιστικής ανασφάλειας. Η κατάσταση αυτή καταδεικνύει τη σύνδεση της επισιτιστικής αστάθειας με τη γεωπολιτική, ενώ παράλληλα υπογραμμίζει τη σημασία της ύπαρξης ισχυρών και προσαρμόσιμων επισιτιστικών συστημάτων για την παγκόσμια σταθερότητα (de Paulo Gewehr & de Andrade, 2022).

Προκειμένου να διασφαλιστεί η κατά τόπους επισιτιστική ασφάλεια και η παγκόσμια σταθερότητα, είναι επιτακτική ανάγκη τα σημερινά συστήματα τροφίμων να δεχτούν μετασχηματισμό και προσαρμογή ώστε να προσαρμοστούν στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και της αύξησης του πληθυσμού. Ως εκ τούτου, αντί απλώς να αυξάνεται η ποσότητα των τροφίμων που παράγουμε, οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης προκρίνουν την αναμόρφωση της γεωργίας και των συστημάτων τροφίμων προκειμένου να επιτευχθούν οι κοινωνικοί, οικονομικοί και βιώσιμοι στόχοι (Council of Strategic Risks, 2024).

Ποικίλες έρευνες έχουν τονίσει τη σημασία των τροφίμων ως πηγή ισχύος και την ανάγκη της διασφάλισης σταθερής πρόσβασης σε τρόφιμα για χάρη της ασφάλειας, δεδομένου ότι τα βασικά συστήματα τροφίμων μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλεία για την απόκτηση στρατιωτικών και πολιτικών πλεονεκτημάτων, χρησιμοποιώντας τις εμπορικές αλληλεξαρτήσεις και τον αλληλένδετο εφοδιασμό τροφίμων (Raffard, 2023). Η γεωπολιτική σημασία των τροφίμων αυξάνεται λόγω της συνεχιζόμενης διαταραχής της παραγωγής τροφίμων και της μείωσης της προσφοράς τροφίμων που προκαλούν οι συγκρούσεις και η κλιματική αλλαγή, ακόμη και σε συνήθως σταθερά κράτη. Προκειμένου να διατηρηθεί η σταθερότητα, είναι ζωτικής σημασίας για τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους

συμμάχους να δώσουν προτεραιότητα στην παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια και να ενισχύσουν τα επισιτιστικά συστήματα τόσο στο εσωτερικό όσο και διεθνώς (Sommervile et al., 2014).

Η αλληλεπίδραση μεταξύ κλίματος, τροφίμων και ασφάλειας έχει οδηγήσει σε μια σύνθετη κρίση, γνωστή ως «πολυκρίση», που αποτελείται από διάφορες επείγουσες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης που απειλούν τόσο τα μέσα διαβίωσης όσο και τη σταθερότητα. Υπό το πρίσμα των μειούμενων διαθέσιμων πόρων, είναι απαραίτητο να υιοθετηθεί μια στρατηγική που να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις άμεσες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και ταυτόχρονα να οικοδομεί ανθεκτικότητα για την αντιμετώπιση των μελλοντικών κλιματικών συνθηκών. Η βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ των θεσμικών οργάνων άμυνας, ανάπτυξης και διπλωματίας είναι απαραίτητη για τη μετατροπή των γεωργικών συστημάτων σε συστήματα που είναι πιο φιλικά προς το περιβάλλον, πιο δίκαια και ικανά να αντέξουν τους κινδύνους που σχετίζονται με το κλίμα (Council of Strategic Risks, 2024).

1.3. Η σύγχρονη επισιτιστική κρίση και οι συνέπειές της

Εκατομμύρια άτομα παγκοσμίως πλήττονται σήμερα από την εκτεταμένη επισιτιστική κρίση. Η οξεία επισιτιστική ανασφάλεια παραμένει σε πρωτοφανή επίπεδα από το 2023, κυρίως λόγω των παρατεταμένων επισιτιστικών κρίσεων και της εμφάνισης νέων απροσδόκητων γεγονότων.

Η ενδιάμεση ετήσια ενημέρωση της Παγκόσμιας Έκθεσης τη UNICEF για τις επισιτιστικές κρίσεις αποκαλύπτει ότι αυτή τη στιγμή υπάρχουν τουλάχιστον 238 εκατομμύρια άτομα παγκοσμίως που αντιμετωπίζουν σοβαρή επισιτιστική ανασφάλεια, γεγονός που αντιπροσωπεύει άνοδο κατά 10% σε σχέση με τα στατιστικά στοιχεία του 2022 (European Commission, 2023).

Τα αίτια των επισιτιστικών κρίσεων είναι αλληλένδετα και αλληλοενισχυόμενα. Η επισιτιστική ανασφάλεια προκύπτει από μια σύνθετη αλληλεπίδραση διαφόρων παραγόντων που αλληλοενισχύονται, καθώς και από τη σχέση μεταξύ των κινδύνων και των ξεχωριστών ευπαθειών των ατόμων.

Οι συγκρούσεις εξακολουθούν να αποτελούν την κύρια αιτία της επισιτιστικής ανασφάλειας με βάση τα δεδομένα για το 2023, καθώς προκαλούν διαταραχές στις πηγές εισοδήματος και παρεμποδίζουν την πρόσβαση σε τρόφιμα λόγω των διαταραχών της αγοράς, με αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών και την έλλειψη τροφίμων. Επιπλέον, έχουν αντίκτυπο στη διανομή της ανθρωπιστικής βοήθειας, καθώς οι συγκρουόμενες παρατάξεις περιορίζουν σκόπιμα την πρόσβαση σε τρόφιμα ως μέσο πολεμικών επιχειρήσεων.

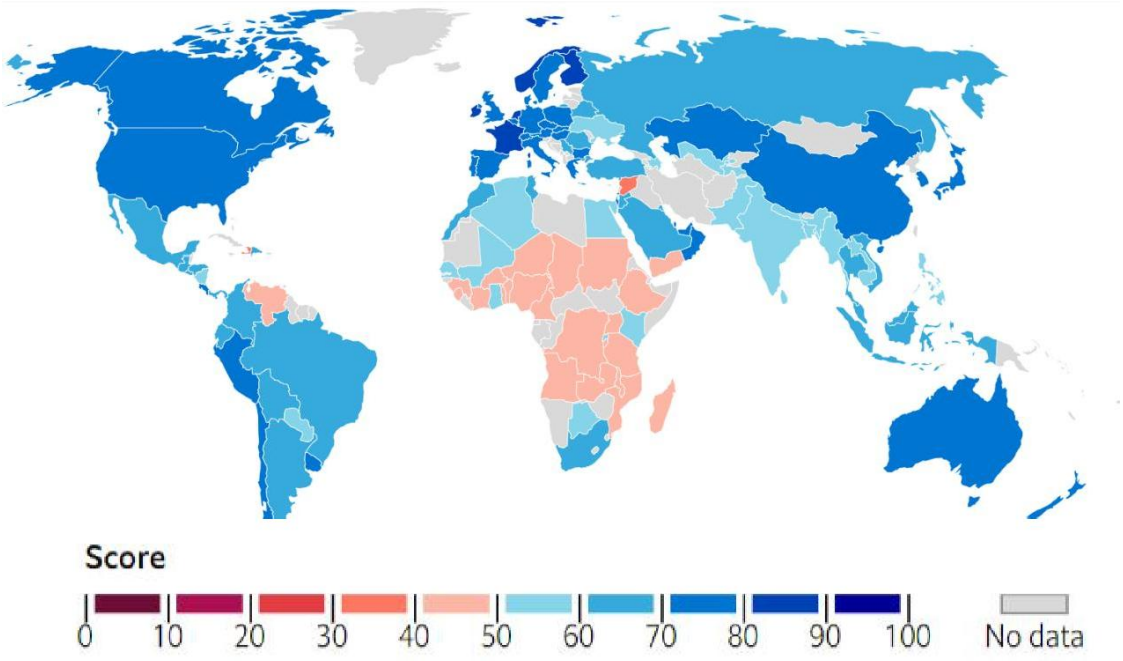
Οι οικονομικοί κλυδωνισμοί, οι οποίοι αποτελούν σημαντικό καταλύτη για την πείνα και την επισιτιστική ανασφάλεια, έχουν ενταθεί κατά τα τελευταία δύο έτη, με αποτέλεσμα, ιδιαίτερα οι φτωχές χώρες να έχουν βιώσει σημαντική μείωση της οικονομικής τους ανθεκτικότητας, με αποτέλεσμα μεγαλύτερες περιόδους ανάκαμψης και μικρότερη ικανότητα αντιμετώπισης μελλοντικών σοκ(European Commission, 2023).

Τα ακραία καιρικά φαινόμενα, όπως ξηρασίες, πλημμύρες, καταιγίδες, κυκλώνες, τυφώνες, ή η πρόωρη έναρξη της περιόδου των βροχών, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που συμβάλλουν στην επισιτιστική ανασφάλεια. Επηρεάζουν άμεσα τις καλλιέργειες και τα βοοειδή, προκαλώντας διαταραχές στις οδούς διέλευσης και εμποδίζοντας την αποθεματοποίηση της αγοράς. Αρκετά έθνη βρίσκονται επί του παρόντος στη διαδικασία ανάκαμψης από τις παρατεταμένες συνέπειες ξηρασιών ή πλημμυρών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) συμβάλλει σημαντικά στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, ιδίως με τη μορφή έκτακτης επισιτιστικής και διατροφικής υποστήριξης. Από το 2010, η Ευρωπαϊκή Ένωση εφαρμόζει την πολιτική της για την ανθρωπιστική επισιτιστική βοήθεια, παρέχοντας βοήθεια σε πάνω από 100 εκατομμύρια άτομα που δεν έχουν επαρκή πρόσβαση σε ασφαλή και θρεπτικά τρόφιμα. Το 2022, η Ευρωπαϊκή Ένωση διέθεσε περίπου 1,1 δισ. ευρώ για ανθρωπιστική επισιτιστική και διατροφική βοήθεια, ποσό που αντιπροσωπεύει αύξηση κατά 90% σε σύγκριση με το 2021 και υπερδιπλάσιο του ποσού που είχε διατεθεί το 2020 .

1.4. Δείκτες επισιτιστικής ασφάλειας στην Ευρώπη

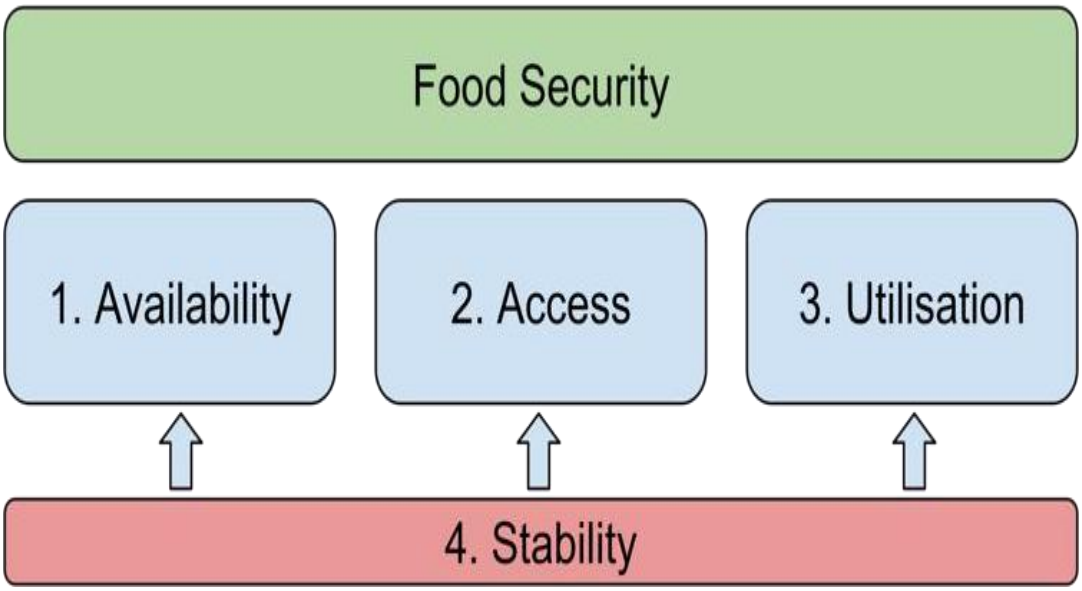
Στον ακόλουθο πίνακα, παρουσιάζεται ο παγκόσμιος χάρτης με την κατάταξη των χωρών στο χάρτη με βάση το δείκτη Επισιτιστικής Ασφάλειας (Global Food Security). Από τη μελέτη του χάρτη και του υπομνήματος, διαπιστώνεται ότι όλες οι χώρες της Ε.Ε. βρίσκονται σε ασφαλή επίπεδα, με την Ελλάδα συγκεκριμένα να κατακτά την 31^{η} θέση:

Εικόνα 1: Επίπεδα επισιτιστικής ασφάλειας με βάση το δείκτη (Πηγή εικόνας: https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index)

Τα προβλήματα επισιτιστικής ασφάλειας αναγνωρίζονται σε παγκόσμιο επίπεδο με βάση την ανάγκη αύξησης της παραγωγής τροφίμων σε ένα κράτος κατά 60-70% προκειμένου να τρέφεται επαρκώς ο αυξανόμενος παγκόσμιος πληθυσμός, ο οποίος αναμένεται να ξεπεράσει τα 10 δισεκατομμύρια άτομα έως το 2050. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο αυξανόμενος πληθυσμός αναδεικνύει ότι ο αγροδιατροφικός τομέας της ΕΕ έχει κρίσιμη ευθύνη για την ενίσχυση τόσο της ευρωπαϊκής όσο και της παγκόσμιας επισιτιστικής ασφάλειας, δεδομένων των εξαγωγών της, μέσω της ενίσχυσης της παραγωγής, ιδίως μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας (IFOAM, 2020).

Η γεωργική βιομηχανία και η βιομηχανία τροφίμων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναμένεται να βελτιώσει την ικανότητά της να ανταγωνίζεται στην παγκόσμια αγορά, προκειμένου να επωφεληθεί από τις διατροφικές απαιτήσεις ενός διευρυνόμενου και πλουσιότερου παγκόσμιου πληθυσμού.

Εικόνα 2: 4 δείκτες επισιτιστικής ασφάλειας (Πηγή εικόνας:IFOAM, 2020)

Ωστόσο, είναι γεγονός ότι πολλά και περίπλοκα προβλήματα συνδέονται με την επισιτιστική ανασφάλεια, ενώ οι προκλήσεις της επισιτιστικής ασφάλειας επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις κατά τόπους μοναδικές συνθήκες και διαφέρουν δραματικά μεταξύ χωρών χαμηλού και υψηλού εισοδήματος (EAA, 2019). Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αυτάρκης σε είδη διατροφής τα οποία μπορούν να καλλιεργηθούν υπό τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στην Ευρώπη. Τα ιστορικά δεδομένα σχετικά με τη γεωργική παραγωγή της ΕΕ από το 2010 έως το 2020 δείχνουν ότι η ΕΕ είναι ως επί το πλείστον αυτάρκης όσον αφορά τα γεωργικά προϊόντα και δεν εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές τροφίμων που θα μπορούσαν ενδεχομένως να θέσουν σε κίνδυνο τη διαθεσιμότητα τροφίμων. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες ισχύουν εξαιρέσεις, ιδίως όσον αφορά την εισαγωγή ελαιούχων σπόρων και αλεύρων για ζωοτροφές. Ταυτόχρονα, η παραγωγή τροφίμων στην ΕΕ ασκεί πολυάριθμες αρνητικές άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην κλιματική αλλαγή, τόσο στο εσωτερικό όσο και διεθνώς, κυρίως ως αποτέλεσμα της εισαγωγής ζωοτροφών (IFOAM, 2020).

Επιπλέον, στοιχεία από την Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνουν ότι υπάρχουν σημαντικές δυσκολίες στην αντιμετώπιση της σπατάλης τροφίμων, δεδομένου ότι περίπου το 20% της συνολικής παραγωγής τροφίμων χάνεται ή σπαταλιέται σε διάφορα σημεία της αλυσίδας εφοδιασμού τροφίμων. Το εμπόριο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό της διαθεσιμότητας τροφίμων και αποτελεί σημαντική πτυχή της συζήτησης σχετικά με τη συμβολή της ΕΕ στην παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια. Το εμπόριο υποστηρίζεται ως στρατηγική για την ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας με την εξασφάλιση μιας πιο σταθερής προσφοράς τροφίμων σε χαμηλότερες τιμές. Είναι αναπόφευκτο ότι το εμπόριο θα εξακολουθήσει να υφίσταται μεταξύ της ΕΕ και άλλων εθνών (Brooks and Matthews, 2015), ωστόσο, στόχος είναι να μειωθεί η απόλυτη εξάρτηση για ορισμένα είδη και φυσικά να μειωθούν οι περιβαλλοντικές συνέπειες.

Στην αλυσίδα εφοδιασμού της ΕΕ, το εμπόριο τροφίμων παραμένει σημαντικό, με την ευρύτερη περιοχή να είναι ο κορυφαίος εξαγωγέας (κατέχοντας το 19% του μεριδίου αγοράς) και ο δεύτερος μεγαλύτερος εισαγωγέας (κατέχοντας το 12,6% του μεριδίου αγοράς) τροφίμων και ποτών παγκοσμίως το 2017 (Food Drink Europe, 2019). Ωστόσο, ο αντίκτυπος του ελεύθερου του εμπορίου ποικίλλει μεταξύ των χωρών, με ορισμένες προκλήσεις, όπως η υποκατάσταση της εγχώριας παραγωγής από εισαγωγές και η αυξημένη ευπάθεια στις διακυμάνσεις των τιμών. Οι προκλήσεις αυτές αποτελούν απειλή για τα μέσα διαβίωσης των μικρών παραγωγών σε χώρες με χαμηλό εισόδημα (De Schutter, 2011). Ένα παράδειγμα είναι η παρουσία του εμπορίου μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και των χωρών της υποσαχάριας Αφρικής, καθώς και της Καραϊβικής και του Ειρηνικού. Το εμπόριο αυτό καταδεικνύει ότι ορισμένες πτυχές της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ) εξακολουθούν να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στο εμπόριο στρεβλώνοντάς το. Ως εκ

τούτου, είναι απαραίτητο να εφαρμοστούν περαιτέρω μεταρρυθμίσεις. Για παράδειγμα, οι άμεσες ενισχύσεις στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής ενθαρρύνουν έμμεσα την υπερβολική παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων, τα οποία στη συνέχεια εξάγονται σε χώρες με χαμηλό εισόδημα (Matthews and Rossella, 2019). Κατά συνέπεια, είναι επιτακτική ανάγκη να παρασχεθεί βοήθεια και να προωθηθεί η ανάπτυξη αυτονομών συστημάτων διατροφής και γεωργίας σε χώρες με χαμηλό εισόδημα που εξαρτώνται από τις εισαγωγές τροφίμων. Αυτό θα τους επιτρέψει να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις ανάγκες τους για επισιτιστική ασφάλεια.

Οι πρωταρχικοί υποκείμενοι παράγοντες που συμβάλλουν στην διατροφική ανασφάλεια και τον υποσιτισμό σε παγκόσμια κλίμακα παραμένουν η φτώχεια, η ανισότητα και η περιθωριοποίηση. Επί του παρόντος, οι κύριοι καταλύτες για τα ζητήματα αυτά είναι οι συγκρούσεις, οι κλιματικές διαταραχές και οι οικονομικές υφέσεις. Επιπλέον, παρόλο που η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να συμβάλει στην άμβλυνση της φτώχειας και να ενισχύσει την επισιτιστική ασφάλεια και τη διατροφή, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η βελτίωση της επισιτιστικής ασφάλειας δεν εγγυάται αυτόματα την ενίσχυση της διατροφής (FAO et al., 2019). Οι ανησυχίες για την επισιτιστική ασφάλεια εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις μοναδικές συνθήκες που επικρατούν κατά τόπους και διαφέρουν σημαντικά μεταξύ χωρών με χαμηλά και υψηλά εισοδήματα. Είναι ζωτικής σημασίας να ληφθούν υπόψη οι διάφορες πτυχές της επισιτιστικής ασφάλειας που αφορούν το εμπόριο, τόσο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) όσο και σε παγκόσμια κλίμακα.

Το 2017, τα νοικοκυριά στην Ευρωπαϊκή Ένωση διέθεσαν κατά μέσο όρο το 12,2% των συνολικών τους δαπανών για τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά. Το ποσοστό αυτό διέφερε από χώρα σε χώρα, με τη Ρουμανία να δαπανά το υψηλότερο ποσοστό με 27,8% και το Ηνωμένο Βασίλειο το χαμηλότερο με 8,2%.6 Ακόμη, με βάση τα

δεδομένα της προηγούμενης δεκαετίας, περίπου το 8% του πληθυσμού στη Βόρεια Αμερική και την Ευρώπη βιώνει μέτρια έως σοβαρά επίπεδα επισιτιστικής ανασφάλειας (Eurostat, 2018).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις του 2016, πάνω από το 20% του πληθυσμού στην ΕΕ-28 δεν είχε τη δυνατότητα να παίρνει και να πληρώνει τακτικά ένα γεύμα που να περιέχει κρέας, ψάρι ή μια χορτοφαγική εναλλακτική λύση κάθε δεύτερη ημέρα. Ο κύριος λόγος για αυτό αποδίδεται κυρίως στα χαμηλά επίπεδα εισοδήματος ή στη μείωση του εισοδήματος. Ιδιαίτερα μετά την οικονομική κρίση του 2008, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση της ανάγκης για επισιτιστική βοήθεια, ακόμη και στις χώρες υψηλού εισοδήματος (Davis, 2017). Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης είχαν τα μεγαλύτερα ποσοστά επισιτιστικής ανασφάλειας στην ΕΕ, με την Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο να σημειώνουν τις μεγαλύτερες αυξήσεις μετά την κρίση. Οι δυσκολίες αυτές είναι πιθανό να επανεμφανιστούν εάν υπάρξει νέα οικονομική ύφεση (IFOAM, 2020).

Η χρήση τροφίμων περιλαμβάνει την ανάλυση των προτύπων κατανάλωσης τροφίμων, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τα είδη των τροφίμων που καταναλώνονται όσο και την ποσότητα που καταναλώνεται, με στόχο την προώθηση μιας ολοκληρωμένης και θρεπτικής διατροφής. Η διατροφή των ευρωπαϊκών χωρών παρουσιάζει σημαντικές διαφορές, με τις πολιτισμικές μεταβλητές να ασκούν σημαντική επίδραση. Με την πάροδο του χρόνου, τα διατροφικά πρότυπα έχουν μεταβεί προς την κατεύθυνση της αυξημένης πρόσληψης λίπους, κρεάτων και σακχάρων, ενώ βασίζονται σε περιορισμένη ποσότητα δημητριακών και θερμίδων που προέρχονται από ζώα. Σε σύγκριση με μια διατροφή που θεωρείται υγιεινή με βάση τα διατροφολογικά πρότυπα, η Ευρώπη παρουσιάζει σήμερα υπερβολική κατανάλωση κρέατος και αμυλούχων τροφίμων, ενώ εμφανίζει ανεπαρκή κατανάλωση φυτικών

τροφίμων, όπως φρούτα, λαχανικά, δημητριακά όσπρια και ξηρούς καρπούς. Η αύξηση της διατροφής χαμηλότερης ποιότητας στην Ευρώπη έχει συμβάλει σημαντικά στην αύξηση της παχυσαρκίας και άλλων μη μεταδοτικών ασθενειών που συνδέονται με τη διατροφή, όπως οι καρδιακές παθήσεις και ο διαβήτης (Davis, 2017).

Έπειτα, ένας ακόμη σημαντικός δείκτης επισιτιστικής ασφάλειας σχετίζεται με τη σταθερότητα. Η σταθερότητα διασταυρώνεται σαφώς με τα άλλα χαρακτηριστικά της επισιτιστικής ασφάλειας που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Αν και τα περισσότερα νοικοκυριά στην ΕΕ έχουν σταθερή πρόσβαση σε τρόφιμα, η κύρια πρόκληση για την ευρωπαϊκή επισιτιστική ασφάλεια έγκειται στις δυσμενείς επιπτώσεις της παραγωγής τροφίμων, της κλιματικής αλλαγής και της απώλειας της βιοποικιλότητας στη γεωργική παραγωγή και τα αγρο-οικοσυστήματα. Αναμφίβολα, πολλές βασικές καλλιέργειες δημητριακών, όπως το σιτάρι και το κριθάρι, βλέπουν ήδη μια ανακοπή της παραγωγικότητας σε ορισμένες περιοχές της Ευρώπης λόγω των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής (Agnolucci et al., 2019). Επιπλέον, η ανάλυση των προτύπων κατανάλωσης τροφίμων αποκαλύπτει μια αυξανόμενη δυσκολία στην αντιμετώπιση των μη βιώσιμων διατροφικών προτύπων που σχετίζονται με τις επιλογές και τις προτιμήσεις τροφίμων. Αυτή η σύντομη ανάλυση των διαφόρων πτυχών και δεικτών της επισιτιστικής ασφάλειας υπογραμμίζει τον πολύπλοκο χαρακτήρα των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τα ευρωπαϊκά συστήματα τροφίμων και γεωργίας. Υπογραμμίζει ιδιαίτερα τη σημασία της διασφάλισης της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας της ευρωπαϊκής παραγωγής τροφίμων και την ανάγκη για μια πιο επικεντρωμένη συζήτηση σχετικά με τις βιώσιμες δίαιτες στην πολιτική της Ε.Ε. Επιπλέον, καταδεικνύει απερίφραστα τους περιορισμούς του να βασίζεται κανείς

μόνο σε μια στρατηγική προσανατολισμένη στην παραγωγή για τη διασφάλιση της επισιτιστικής ασφάλειας (IFOAM, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.ΤΟ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

2.1. Πολιτική της Ε.Ε. για την διατροφική ασφάλεια διαχρονικά

Η έννοια της επισιτιστικής ασφάλειας είχε ουσιαστικό αντίκτυπο στη δημιουργία της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Η πολιτική αυτή αναπτύχθηκε αρχικά μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο για τη βελτίωση της επισιτιστικής ασφάλειας στην Ευρώπη (Fraanje et al., 2018). Κύριοι στόχοι της ήταν η ενίσχυση της γεωργικής παραγωγικότητας, η εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου για τους αγρότες, η σταθεροποίηση των αγορών και η εξασφάλιση της πρόσβασης των καταναλωτών σε προσιτές προμήθειες (IFOAM, 2021).

Παρόλο που οι αρχικοί αυτοί στόχοι εξακολουθούν να είναι σημαντικοί, συχνά δεν λαμβάνονται υπόψη όσον αφορά τη βιώσιμη ανάπτυξη, παρόλο που αποτελεί βασικό στόχο της ΕΕ (ΕΕ, 2012).

Με την πάροδο των δεκαετιών, η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΓΠ) συνέχισε να αναπτύσσεται και να αλλάζει με την πάροδο του χρόνου. Οι μεταγενέστερες μεταρρυθμίσεις, ιδίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, είχαν ως στόχο (Hill, 2021):

- μία μετάβαση η οποία περιλάμβανε την αλλαγή από την παροχή στήριξης στους παραγωγούς με βάση τις τιμές και την παραγωγή, στην παροχή άμεσων ενισχύσεων που δεν συνδέονται με την παραγωγή
- τη σταθερή ενίσχυση του ελεύθερου εμπορίου
- την ενίσχυση της οικολογικής και κλιματικής αποτελεσματικότητας της γεωργίας με τη χρήση βιώσιμων πρακτικών για τη διαχείριση των φυσικών

πόρων, την αντιμετώπιση των προβλημάτων βιοποικιλότητας και τον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

- την διάθεση κονδυλίων για την επέκταση των αγροτικών περιοχών μέσω εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων που επικεντρώνονται στην αγροτική ανάπτυξη.

Οι τελευταίες τροποποιήσεις του Κοινού Γεωργικού Προγράμματος (ΚΓΠ) δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη σύνδεση μεταξύ της ΚΓΠ και της επισιτιστικής ασφάλειας, προκειμένου να εξορθολογίσουν και να συγκεντρώσουν την υποστήριξη των πολιτών για το πρόγραμμα (IFOAM, 2021).

Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ΚΓΠ του 2010 αναγνώρισε συγκεκριμένα την επισιτιστική ασφάλεια ως σημαντική πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπιστεί με τη μεταρρύθμιση, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανησυχίες για την επισιτιστική ασφάλεια τόσο σε επίπεδο ΕΕ όσο και σε διεθνές επίπεδο (Fraanje et al., 2018).

Η επισιτιστική ανασφάλεια, άρχισε να γίνεται ένα ακόμη πιο σημαντικό ζήτημα μετά την παγκόσμια αύξηση των τιμών των τροφίμων το 2007 και το 2008. Η Ε.Ε. υπογράμμισε τότε την ανάγκη ενίσχυσης της παραγωγικής ικανότητας της ΕΕ ώστε να ανταποκριθεί τόσο στην παγκόσμια ζήτηση τροφίμων όσο και στις προσδοκίες των πολιτών της ΕΕ για υψηλής ποιότητας και ποικιλίας τρόφιμα. Η προοπτική της Ε.Ε. στο πλαίσιο αυτό, προσπάθησε να ισορροπήσει μεταξύ των δύο διαφορετικών προοπτικών, εκείνης της ενίσχυσης της παραγωγής και του ελεύθερου εμπορίου, και εκείνης που ορίζει πως τα τρόφιμα αποτελούν δημόσιο αγαθό, άρα η ενίσχυση της γεωργίας δεν αφορά το κέρδος αλλά την ασφάλεια των πολιτών (IFOAM, 2021).

Η θέση της Ε.Ε. υπογράμμισε τη σημασία της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγικότητας του γεωργικού τομέα της ΕΕ ως απάντηση στις προκλήσεις

και τις ευκαιρίες της απελευθέρωσης του εμπορίου. Τόνισε επίσης την ανάγκη μετάβασης προς βιώσιμες πρακτικές παραγωγής, με έμφαση στην παροχή περιβαλλοντικών δημόσιων αγαθών και στην αντιμετώπιση του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής.

Και οι δύο αυτές προοπτικές, χρησιμοποιήθηκαν για τον καθορισμό των στόχων της μεταρρύθμισης με τη χρήση μάλιστα διφορούμενης ορολογίας σε ορισμένες περιπτώσεις (Candel et al., 2014).

Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ) για την περίοδο μετά το 2020 παρουσιάζει επίσης ένα παρόμοιο πρότυπο. Ωστόσο, σε αυτή την περίπτωση, η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ΚΓΠ του 2017 αναγνωρίζει ρητά την κλιματική αλλαγή και τους περιορισμούς των φυσικών πόρων ως τους κύριους παράγοντες πίσω από τις προκλήσεις για την επισιτιστική ασφάλεια.

Η ενσωμάτωση της προτεραιότητας για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής και κλιματικής φιλοδοξίας της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) με πρωτοβουλίες που βοηθούν κυρίως την παραγωγή τροφίμων στην ΕΕ είναι ένας φιλόδοξος αλλά υπαρκτός στόχος της Ε.Ε.

Όσον αφορά το θέμα αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι ο γεωργικός τομέας της ΕΕ εγγυάται την επισιτιστική ασφάλεια για περισσότερους από 500 εκατομμύρια πολίτες της ΕΕ και κατέχει εξέχουσα θέση ως παγκόσμιος παραγωγός τροφίμων. Στο πλαίσιο αυτό, η έμφαση στους στόχους της επέκτασης της απελευθέρωσης του εμπορίου και της ενσωμάτωσης διαφόρων τομέων στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας είναι ένας κατανοητός στόχος (IFOAM, 2021).

Η κύρια έμφαση δίνεται στην ικανοποίηση των διατροφικών αναγκών ενός διευρυνόμενου πληθυσμού της μεσαίας τάξης σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω της ενίσχυσης των εξαγωγών. Ταυτόχρονα, δίνεται επίσης αυξημένη έμφαση στην

αντιμετώπιση των κοινωνικών ανησυχιών που σχετίζονται με τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της γεωργικής παραγωγής. Επιπλέον, τονίζεται η σημασία της ΚΓΠ για την ενίσχυση της διαθεσιμότητας, της ποικιλίας και της οικονομικής προσιτότητας των τροφίμων για τους πολίτες της ΕΕ, ακόμη και αν αυτή βρίσκονται σε χαμηλότερα οικονομικά στρώματα (Lang et al., 2012).

Παρατηρώντας ιστορικά την πορεία της Ε.Ε. ως προς την εφαρμογή πολιτικών για την αντιμετώπιση της διατροφικής ανασφάλειας, διαπιστώνεται σαφώς πως στρέφεται ολοένα και περισσότερα σε βιώσιμα μοντέλα ανάπτυξης, χωρίς ωστόσο να αξιοποιήσει οποιαδήποτε πρακτικά περιορισμού του ελεύθερου εμπορίου και της παραγωγής. Η εύρεση της χρυσής αυτής ισορροπίας είναι ένας κυρίαρχος στόχος που πρέπει να επιτευχθεί για να μπορέσει η Ε.Ε. να επιτύχει τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης που έχει θέσει και να διατηρήσει το ρόλο της ως εγγυητής της διατροφικής ασφάλειας όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και σε άλλα κράτη (IFOAM, 2021).

2.2. Η αντίδραση της Ε.Ε. απέναντι στην επισιτιστική κρίση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) προσπαθεί να διαδραματίσει έναν υποστηρικτικό ρόλο κατά την περίοδο των συγκρούσεων στην Ε.Ε. και είναι σταθερά προσηλωμένη στην αντιμετώπιση της παγκόσμιας επισιτιστικής κρίσης.

Ένας σημαντικός στόχος των χωρών της ΕΕ για την αντιμετώπιση του αυξανόμενου προβλήματος της επισιτιστικής ανασφάλειας είναι η υποστήριξη της Ουκρανίας στην εξαγωγή της γεωργικής και επισιτιστικής παραγωγής της, η οποία έχει πληγεί σημαντικά λόγω της συνεχιζόμενης σύγκρουσης (European Council, 2023).

Η Ουκρανία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην παραγωγή και εξαγωγή βασικών καλλιεργειών τροφίμων, όπως το σιτάρι και ο αραβόσιτος. Μεταξύ 2016 και 2021, πάνω από το 90% των εξαγωγών της σε σιτάρι κατευθύνθηκε προς την Αφρική και

την Ασία, συμβάλλοντας έτσι στην ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας σε ορισμένες από τις πιο περιθωριοποιημένες περιοχές του κόσμου.

Λόγω του αποκλεισμού των λιμανιών της Ουκρανίας κατά την έναρξη του πολέμου, περίπου 20 εκατομμύρια τόνοι σιτηρών παγιδεύτηκαν σε σιλό αποθήκευσης που βρίσκονται κατά μήκος των ακτών της Μαύρης Θάλασσας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τον Μάιο του 2022 ένα σχέδιο δράσης για τη δημιουργία ειδικών διαδρομών μεταφοράς, γνωστών ως λωρίδες αλληλεγγύης ΕΕ-Ουκρανίας. Ο στόχος ήταν η παροχή εναλλακτικών χερσαίων διαδρομών για τη διευκόλυνση της εξαγωγής των γεωργικών εξαγωγών της Ουκρανίας, μέσω (European Council, 2023):

- βελτιστοποίησης της χρήσης των δικτύων μεταφορών και των τερματικών σταθμών μεταφόρτωσης
- εξορθολογισμού και επιτάχυνσης των τελωνειακών εργασιών και άλλων επιθεωρήσεων
- διευκόλυνσης της αποθήκευσης των προϊόντων εντός του χώρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Από την έναρξη των εργασιών τον Μάιο του 2022, σχεδόν 48 εκατομμύρια τόνοι γεωργικών προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων των σιτηρών και των ελαιούχων σπόρων, έχουν μεταφερθεί μέσω των διαδρόμων αλληλεγγύης.

Τον Ιούλιο του 2022, η Ρωσία συμφώνησε να σταματήσει τον αποκλεισμό των λιμανιών της Ουκρανίας στη Μαύρη Θάλασσα μετά από συμφωνία με την Ουκρανία, με τη βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών και της Τουρκίας. Στη συνέχεια δημιουργήθηκε η Πρωτοβουλία για τα σιτηρά της Μαύρης Θάλασσας για τον εξορθολογισμό της μεταφοράς των σιτηρών και άλλων προϊόντων διατροφής της Ουκρανίας μέσω θαλάσσιων οδών (European Council, 2023).

Η Πρωτοβουλία για τα σιτηρά της Μαύρης Θάλασσας διευκόλυνε τη μεταφορά περίπου 33 εκατομμυρίων τόνων γεωργικών εφοδίων από την Ουκρανία από τον Ιούλιο του 2023. Από το συνολικό σιτάρι που παραδόθηκε από το πρόγραμμα, το 65% έφτασε επιτυχώς σε αναπτυσσόμενες χώρες, κυρίως μέσω των ανθρωπιστικών προσπαθειών του Παγκόσμιου Επισιτιστικού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών (ΠΕΠ). Το 2022, η Ουκρανία ήταν η κύρια πηγή σιταριού για το Παγκόσμιο Επισιτιστικό Πρόγραμμα, παραδίδοντας πάνω από το 50% της παγκόσμιας προμήθειας σιταριού του οργανισμού (European Council, 2023).

Έπειτα, τα κράτη μέλη της ΕΕ συνεργάζονται για την παροχή βοήθειας σε άτομα που βιώνουν σημαντική αύξηση των τιμών των τροφίμων και για την ανακούφιση των πιο φτωχών πληθυσμών παγκοσμίως. Πιο συγκεκριμένα, τον Ιούνιο του 2022, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκριναν δέσμευση ύψους 8 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2020-2024 για τη διασφάλιση της επισιτιστικής ασφάλειας.

Η ανθρωπιστική χρηματοδότηση της ΕΕ είχε σημαντική αύξηση κατά 32% το 2022, ύψους 770 εκατ. ευρώ, σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Τα χρήματα χρησιμοποιήθηκαν για να εξασφαλιστεί η προσβασιμότητα σε τρόφιμα για τα πιο ευάλωτα άτομα και να προωθηθεί η τοπική παραγωγή τροφίμων μέσω χρηματικών ενισχύσεων και άλλων μεθόδων.

Κατά τη διάρκεια της εβδομάδας της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών τον Σεπτέμβριο του 2022, ο Σαρλ Μισέλ, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, διετέλεσε συμπρόεδρος σε μια σύνοδο κορυφής που επικεντρώθηκε στην παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια. Μαζί με τους άλλους ηγέτες, εξέδωσαν μια συνοπτική δήλωση με την οποία δεσμεύτηκαν να ενισχύσουν τις προσπάθειες παγκόσμιας συνεργασίας και εταιρικής σχέσης.

Η κοινή γεωργική πολιτική (ΚΓΠ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει εγγυηθεί σταθερά έναν άφθονο εφοδιασμό τροφίμων για τους Ευρωπαίους σε διάφορες γενιές και σε πολυάριθμες κρίσεις τις τελευταίες έξι δεκαετίες. Χάρη στην εφαρμογή αυτής της κοινής πολιτικής, οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι πλέον εκτεθειμένοι σε ενδεχόμενη έλλειψη τροφίμων. Η ΚΓΠ παρέχει βοήθεια στους γεωργούς προκειμένου να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη συνέχιση της γεωργικής παραγωγής.

Ιδιαίτερα τον Μάρτιο του 2022, η Ευρωπαϊκή Ένωση διέθεσε οικονομική βοήθεια ύψους έως 500 εκατ. ευρώ στους γεωργούς που επλήγησαν ιδιαίτερα από τις αυξημένες δαπάνες που προέκυψαν από την ενεργειακή κρίση.

Την άνοιξη του 2023, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσέφερε οικονομική βοήθεια στα κράτη μέλη που επλήγησαν από τις διακοπές στην τοπική αγορά που προκλήθηκαν από την εισαγωγή γεωργικών προϊόντων από την Ουκρανία. Η βοήθεια δόθηκε ως αντίδραση σε έκκληση ορισμένων κρατών και προήλθε από το ταμείο έκτακτης ανάγκης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) (European Council, 2023).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.Αξιολόγηση ρυθμιστικού πλαισίου

3.1. Αποτελεσματικότητα Ευρωπαϊκής Πολιτικής για τη διατροφική ασφάλεια

Η βιωσιμότητα των συστημάτων διατροφής και γεωργίας αποτελεί σημαντική πρόκληση για τη γη και την ανθρωπότητα. Επί του παρόντος, υπάρχουν περίπου 821 εκατομμύρια άτομα παγκοσμίως που υποφέρουν από υποσιτισμό, ενώ δύο δισεκατομμύρια ενήλικες πλήττονται από υπερβολικό βάρος ή παχυσαρκία.

Επιπλέον, η παραγωγή τροφίμων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας και στη μείωση της βιοποικιλότητας και των υπηρεσιών οικοσυστήματος, αποτελώντας απειλή για τη μακροπρόθεσμη σταθερότητα της επισιτιστικής ασφάλειας (IFOAM, 2021).

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, η οποία δημοσιεύθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Δεκέμβριο του 2019, περιγράφει την επείγουσα ανάγκη της ΕΕ να αντιμετωπίσει διάφορες προκλήσεις στο συγκεκριμένο τομέα, φροντίζοντας να βελτιώσει τις συνθήκες που επικρατούν και να προφυλάξει τους πολίτες μακροπρόθεσμα. Στόχος της είναι η ΕΕ να γίνει η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος έως το 2050. Για να επιτευχθεί αυτό, περιγράφει μια σειρά μέτρων για την προώθηση της βιωσιμότητας στην οικονομία και την αντιμετώπιση των κλιματικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων που αντιμετωπίζουν σήμερα πολλοί τομείς στην ΕΕ.

Στο πλαίσιο της Πράσινης Συμφωνίας, η Επιτροπή σχεδιάζει να δημοσιεύσει μια στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιρούνι» που θα καθοδηγήσει τη μελλοντική κατεύθυνση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ) μετά το 2020, καθώς και άλλα μέτρα που αφορούν τα τρόφιμα και τη γεωργία.

Εικόνα 3: European Green Deal, Πηγή εικόνας: IFOAM et al. 2021

Η πολιτική αυτή, αποτελεί συστατικό στοιχείο των προσπαθειών που καταβάλλονται για την ανάπτυξη μιας πιο φιλικής προς το περιβάλλον πολιτικής τροφίμων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η επισιτιστική ασφάλεια αποτελεί ένα σημαντικότατο παράγοντα στο πλαίσιο της δημιουργίας πολιτικών για τα τρόφιμα και τη γεωργία, τόσο σε επίπεδο ΕΕ όσο και σε διεθνές επίπεδο (Candel et al., 2014).

Η έννοια της επισιτιστικής ασφάλειας έχει χρησιμοποιηθεί εκτενώς στη χάραξη πολιτικής της ΕΕ για να δικαιολογήσει τις αποφάσεις της γεωργικής και επισιτιστικής πολιτικής, ιδίως στο πλαίσιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ). Ωστόσο, ο όρος μπορεί να περιλαμβάνει πολλές ερμηνείες και προοπτικές μεταξύ διαφορετικών ομάδων ενδιαφερομένων και φορέων χάραξης πολιτικής (IFOAM, 2021).

Η σχέση μεταξύ της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) και της επισιτιστικής ασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αποτελεί αντικείμενο έντονης συζήτησης μεταξύ πολλών ενδιαφερομένων και φορέων χάραξης πολιτικής, κυρίως λόγω του διφορούμενου ορισμού της επισιτιστικής ασφάλειας στο πλαίσιο της ΕΕ.

Μάλιστα, δύο αφηγήσεις είναι αποδεκτές για την αιτιολόγηση της ανάπτυξης της ΚΓΠ, μεταξύ των οποίων η μία οπτική γωνία, γνωστή ως αφήγηση που συνδέεται με την παραγωγή, υποστηρίζει ότι η ΚΓΠ πρέπει να αξιοποιηθεί για την ενθάρρυνση της γεωργικής παραγωγής και την ενίσχυση της παραγωγικότητας προκειμένου να ενισχυθεί η διαθεσιμότητα τροφίμων.

Η επισιτιστική ασφάλεια αναφέρεται στο πλαίσιο αυτό ως δημόσιο όφελος προκειμένου να διασφαλιστεί ο επισιτιστικός εφοδιασμός της Ευρώπης και να υποστηριχθεί η παγκόσμια παραγωγή τροφίμων. Ωστόσο, η παραγωγή τροφίμων είναι προφανώς ένα ιδιωτικό αγαθό, με αποτέλεσμα αυτή η αφήγηση συχνά θεωρεί τις περιβαλλοντικές και κλιματικές δυσκολίες ως περιορισμούς στην παραγωγή, αντί να τις αναγνωρίζει ως ευκαιρίες για να εξασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη ικανότητα της γης να παρέχει τρόφιμα (IFOAM, 2021).

Αντίθετα, οι αφηγήσεις περί «περιβαλλοντικών» ή «δημόσιων αγαθών» χρησιμοποιούνται για να τονίσουν τα διαρκή πλεονεκτήματα βιωσιμότητας των γεωργικών συστημάτων που παρέχουν ταυτόχρονα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά αγαθά και υπηρεσίες. Η προοπτική αυτή υποστηρίζει ότι οι βιώσιμες μέθοδοι γεωργίας αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για τη διασφάλιση της επισιτιστικής ασφάλειας και την προστασία της μακροπρόθεσμης παραγωγικής ικανότητας της Ευρώπης (Lang et al., 2012).

Και οι δύο αφηγήσεις επηρέασαν σε διάφορους βαθμούς τις μετέπειτα τροποποιήσεις της ΚΓΠ. Παρ' όλα αυτά, μέχρι στιγμής υπήρξε περιορισμένη επίτευξη στην επίλυση

των διαφωνιών και την εναρμόνιση των θέσεων, γεγονός το οποίο οδήγησε σε ορισμένες περιπτώσεις σε αλληλοσυγκρουόμενες ή ασυνεπείς πολιτικές εκ μέρους της Ε.Ε. λόγω των επιδράσεων δύο διαφορετικών μοντέλων προσέγγισης της βιώσιμης ανάπτυξης και γεωργίας (IFOAM, 2021).

Κατά συνέπεια, η στρατηγική στερείται μιας συγκεκριμένης πορείας δράσης όσον αφορά την προσέγγισή της για την αντιμετώπιση της επισιτιστικής ασφάλειας. Τα αποτελέσματα της μεταρρύθμισης της ΚΓΠ του 2013 δείχνουν ότι, αν και υπάρχει αυξημένη αναγνώριση των περιβαλλοντικών και κλιματικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο γεωργικός τομέας της ΕΕ, οι ανησυχίες αυτές δεν αποτελούν το κεντρικό σημείο εστίασης της πολιτικής (IFOAM, 2021).

Αυτό οφείλεται στη συνεχιζόμενη εξέχουσα θέση των άμεσων ενισχύσεων, οι οποίες προσφέρουν κυρίως εισοδηματική στήριξη στους γεωργούς χωρίς συγκεκριμένη στόχευση. Παρόλο που η μεταρρύθμιση της ΚΓΠ μετά το 2020 παρουσιάζει παρόμοια εικόνα, υπάρχει πλέον αυξανόμενη έμφαση σε μια αφήγηση περί «διατροφικής βιωσιμότητας» που έχει προκύψει τα τελευταία χρόνια εν όψει δυνητικών κινδύνων που σχετίζονται με την επισιτιστική ασφάλεια (Candel et al., 2014).

Η αδυναμία επίλυσης των διαφορών των αντικρουόμενων αφηγήσεων που αναλύθηκαν παραπάνω έχει σημαντικές συνέπειες στην Στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιρούνι» που η Ευρώπη προσπαθεί να εφαρμόσει και δημιουργεί μία σύγχυση αναφορικά με τις προσπάθειες στρατηγικού σχεδιασμού για τη διατροφική ασφάλεια. Συνεπώς, οι επακόλουθες συζητήσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών θα πρέπει να διευκολύνουν την Ευρωπαϊκή Ένωση στην ανάπτυξη μιας πιο φιλικής προς το περιβάλλον πολιτικής τροφίμων για το μέλλον, χωρίς φυσικά να περιοριστεί η παραγωγικότητα (IFOAM, 2021).

Περνώντας από το επίπεδο πολιτικής στο επίπεδο παραγωγής, ξεκινώντας από τη δεκαετία του 1960, δόθηκε μεγάλη έμφαση στην ενίσχυση της γεωργικής παραγωγής στην ΕΕ με επενδύσεις σε κεφάλαιο, εργασία και εισροές, όπως μηχανοποίηση, φυτοφάρμακα και λιπάσματα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση της ικανότητας της ΕΕ να παράγει δημητριακά και κρέας. Ωστόσο, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2000, οι προσπάθειες αυτές καθοδηγούνταν κυρίως από τα προγράμματα στήριξης των τιμών στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ), τα οποία προκάλεσαν υπερβολική παραγωγή. Με την πάροδο του χρόνου, η εστίαση στην παραγωγή και την παραγωγικότητα προκάλεσε σημαντικές αλλαγές στη δομή των γεωργικών συστημάτων στην Ευρώπη. Υπήρξε στροφή από τη μικτή γεωργία χαμηλής έντασης προς την περιφερειακή εξειδίκευση, την εντατικοποίηση και την εγκατάλειψη της γης. Η τάση αυτή αποτελεί απειλή για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των αγροοικοσυστημάτων. Ως αποτέλεσμα, οι καλλιέργειες δημητριακών και ελαιούχων σπόρων κυριαρχούν πλέον στις αρόσιμες εκτάσεις, ενώ υπήρξε ταχεία αύξηση της παραγωγής βοοειδών, ιδίως γαλακτοπαραγωγής. Ωστόσο, η αύξηση αυτή δεν συνοδεύτηκε από αύξηση των βοσκοτόπων, καθώς έπαιξαν ρόλο οι βελτιώσεις στην απόδοση, την αναπαραγωγή και τις εισαγωγές ζωοτροφών (IFOAM, 2022).

Ο κλάδος της κτηνοτροφίας, συγκεκριμένα, έχει υποστεί σημαντικές μεταμορφώσεις τις τελευταίες δεκαετίες. Μεταξύ 1961 και 2010, υπήρξε τετραπλασιασμός της παγκόσμιας παραγωγής κρέατος, υπερδιπλασιασμός της παραγωγής γάλακτος και υπερτετραπλασιασμός της παραγωγής αυγών (HLPE, 2017). Πρόσφατα, έχει αυξηθεί η ανησυχία για τις επιβλαβείς επιπτώσεις της εκτεταμένης κτηνοτροφικής παραγωγής στο περιβάλλον και το κλίμα. Οι ανησυχίες αυτές αφορούν την υπερβολική χρήση από την Ευρώπη φυσικών πόρων από άλλες περιοχές, η οποία έχει προσελκύσει την

προσοχή των ερευνητών (Godfray et al., 2018). Οι παγκόσμιες τάσεις δείχνουν μια αυξανόμενη συγκέντρωση της εντατικής κτηνοτροφικής παραγωγής σε συγκεκριμένα μέρη παγκοσμίως, κυρίως στις βιομηχανίες χοίρων και πουλερικών και όλο και περισσότερο και στους τομείς του βοείου κρέατος και των γαλακτοκομικών προϊόντων. Το 2016, η Ευρωπαϊκή Ένωση, μαζί με τη Βραζιλία, την Κίνα και τις Ηνωμένες Πολιτείες, αντιπροσώπευαν συνολικά το 62,3% της παγκόσμιας παραγωγής κρέατος.

Εντός της ΕΕ-28, η κατανάλωση κρέατος είναι διπλάσια από τον παγκόσμιο κανόνα, ενώ η κατανάλωση γάλακτος είναι τριπλάσια από τον παγκόσμιο μέσο όρο. Η βιομηχανία βοοειδών βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις εισαγόμενες ζωοτροφές, όπως αναφέρουν οι Westhoek et al. (2011). Σύμφωνα με τον ΕΟΠ (2014), η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) εισήγαγε περίπου 27 εκατομμύρια τόνους σόγιας και προϊόντων σόγιας το 2013. Οι εισαγωγές αυτές χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για την παραγωγή πετρελαίου και ως ζωοτροφές. Η παγκόσμια αποψίλωση των δασών έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την εισαγωγή ζωοτροφών, καθώς το 44% της αποψίλωσης των δασών συνδέεται με τη χρήση καλλιεργειών ζωοτροφών από την Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1990 έως το 2008 (Cuypers et al., 2013). Ταυτόχρονα, η κτηνοτροφική βιομηχανία συμβάλλει σημαντικά στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (GHG). Για να επιτευχθεί μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (GHG) κατά 80% έως το 2050, αναμένεται ότι ο τομέας των βοοειδών θα πρέπει να μειωθεί σε μέγεθος έως και 74% (Buckwell and Nadeu, 2018).

Το κυρίαρχο πρόβλημα έγκειται στην αποτελεσματική εξισορρόπηση των περίπλοκων συμβιβασμών που σχετίζονται με την κτηνοτροφία, προκειμένου να μεγιστοποιηθούν οι θετικές επιπτώσεις τους και ταυτόχρονα να ελαχιστοποιηθούν και να μειωθούν οι αρνητικές συνέπειες, μεταξύ άλλων ως κίνδυνοι για την ανθρώπινη

υγεία και το περιβάλλον. Τα κτηνοτροφικά συστήματα χαμηλής έντασης μπορούν να συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγής και τη μείωση της διατροφικής ανασφάλειας (Karp, 2012). Ωστόσο, αυτές οι εξειδικευμένες γεωργικές τεχνικές επιβαρύνουν σημαντικά το φυσικό περιβάλλον και το κλίμα, τόσο εντός όσο και εκτός της ΕΕ. Η γεωργική παραγωγή της ΕΕ συνδέεται αυξημένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις, που οδηγούν στην υπέρβαση των πλανητικών ορίων από τα αγροδιατροφικά προϊόντα.

Η πιο πρόσφατη ευρωπαϊκή έκθεση για την κατάσταση και τις προοπτικές του περιβάλλοντος παρέχει σαφείς ενδείξεις ότι ο γεωργικός τομέας εξακολουθεί να ασκεί σημαντικές πιέσεις στο κλίμα και στην υποβάθμιση των φυσικών πόρων, συμπεριλαμβανομένης της βιοποικιλότητας, του αέρα, του νερού και του εδάφους στα καλλιεργούμενα τοπία. Οι επιπτώσεις αυτές γίνονται αισθητές τόσο εντός όσο και εκτός της Ευρώπης (IFOAM, 2022).

Συγκεκριμένα:

- Η εντατικοποίηση της γεωργίας παραμένει ένας πρωταρχικός παράγοντας που συμβάλλει στην απώλεια της βιοποικιλότητας, ιδίως της αγροβιοποικιλότητας.
- Η μείωση της βιοποικιλότητας αποδεικνύεται σαφώς από τη μείωση των πληθυσμών των γεωργικών πτηνών και των πεταλούδων των λιβαδιών από το 1990 έως το 2016 και από το 1990 έως το 2017, αντίστοιχα.
- Υπάρχει αυξανόμενη ανησυχία στην Ευρώπη σχετικά με την παρουσία και τη συσσώρευση υπολειμμάτων φυτοφαρμάκων στα εδάφη. Στοιχεία από διάφορες πηγές δείχνουν ότι υπάρχει συνεχής εξάρτηση από τα φυτοφάρμακα, καθώς οι πωλήσεις παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό σταθερές μεταξύ 2011 και 2016.

- Υπήρξε βελτίωση της επιβάρυνσης με άζωτο από το 2000 έως το 2010. Ωστόσο, δεν υπήρξε πρόσθετη βελτίωση από το 2010 έως το 2015 και εξακολουθεί να υπάρχει περίσσεια αζώτου στις γεωργικές εκτάσεις σε ολόκληρη την ΕΕ, ιδίως σε συγκεκριμένες περιοχές.

- Περίπου το 10% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (GHG) προέρχεται από τον γεωργικό τομέα. Παρόλο που υπήρξε μείωση των εκπομπών από τον τομέα αυτό από τη δεκαετία του 1990, οι εκπομπές από την κτηνοτροφία και τα εδάφη αυξάνονται και πάλι από το 2012.

Η αγροβιοποικιλότητα περιλαμβάνει το ποικίλο φάσμα φυτικών και ζωικών ειδών που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της παραγωγής τροφίμων και της γεωργίας. Η αγροβιοποικιλότητα διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διασφάλιση της επισιτιστικής ασφάλειας υποστηρίζοντας την παροχή υπηρεσιών οικοσυστήματος. Επιπλέον, συμβάλλει στην παραγωγικότητα και διευκολύνει τη διατροφική ποικιλομορφία (IFOAM, 2022).

Η εστίαση στην εξειδίκευση των μεθόδων παραγωγής, με στόχο την επίτευξη υψηλότερης οικονομικής αποδοτικότητας, οδήγησε στη συγκέντρωση της παγκόσμιας προσφοράς τροφίμων σε τρεις κύριες καλλιέργειες δημητριακών: αραβόσιτος, ρύζι και σιτάρι. Μέχρι τις αρχές του 21ου αιώνα, υπολογιζόταν ότι οι καλλιέργειες αυτές αντιπροσώπευαν περίπου το 60% των θερμίδων που προσλαμβάνουν οι άνθρωποι, είτε μέσω της άμεσης κατανάλωσης είτε έμμεσα ως ζωοτροφές. Παρά το ευρύ φάσμα της παγκόσμιας αγροβιοποικιλότητας, οι καλλιέργειες εξακολουθούν να θεωρούνται οι πρωταρχικές πηγές εφοδιασμού των

ανθρώπων με τρόφιμα λόγω του υψηλού δυναμικού απόδοσης και των βολικών δυνατοτήτων αποθήκευσης και μεταφοράς τους (Cassman et al., 2003).

Η διατήρηση των φυτικών τύπων και η εκτροφή απειλούμενων φυλών, η οποία αποτελεί μέρος της διατήρησης και της βιώσιμης χρήσης της αγροβιοποικιλότητας, αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία λόγω της ανάγκης προσαρμογής των γεωργικών συστημάτων στην κλιματική αλλαγή και της ενίσχυσης της ανθεκτικότητας (FAO, 2011).

Η εξάντληση της αγροβιοποικιλότητας αποτελεί σημαντικό κίνδυνο για την επισιτιστική ασφάλεια, καθώς όχι μόνο μειώνει την ποικιλία της γεωργικής παραγωγής και την ικανότητα των γεωργικών συστημάτων να αντέχουν στις προκλήσεις, αλλά και μειώνει την ποικιλομορφία των συστατικών που συνιστούν μια βιώσιμη διατροφή (Lampkin et al., 2015).

Οι τάσεις αυτές καταδεικνύουν απερίφραστα τις περιβαλλοντικές και κλιματικές πιέσεις που προκαλούν οι μη βιώσιμες γεωργικές πρακτικές. Τονίζουν τη σημασία της ιεράρχησης των περιβαλλοντικών και κλιματικών παραγόντων στις μελλοντικές μεθόδους γεωργικής παραγωγής, συμπεριλαμβανομένης της γεωργικής πολιτικής της ΕΕ. Η διασφάλιση της ανθεκτικότητας των γεωργικών συστημάτων στις μελλοντικές κλιματικές αλλαγές είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της σταθερότητας της παραγωγής και της απόδοσης, συμβάλλοντας έτσι στην επισιτιστική ασφάλεια (IFOAM, 2022).

Υπάρχει γενική συμφωνία ότι απαιτούνται σημαντικές αλλαγές για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που θέτουν οι σημερινές πρακτικές διατροφής και γεωργίας. Ωστόσο, δεν υπάρχει επιστημονική και πολιτική συναίνεση στην Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με τις συγκεκριμένες οδούς που πρέπει να ακολουθηθούν για την αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων βιωσιμότητας. Ορισμένοι

προτεινόμενοι δρόμοι περιλαμβάνουν τη βιολογική γεωργία, τη γεωργία διατήρησης, την αγροοικολογία, την οικολογική εντατικοποίηση και τη βιώσιμη εντατικοποίηση. Σύμφωνα με το πλαίσιο της αποδοτικότητας, της υποκατάστασης και του ανασχεδιασμού, ορισμένοι πιστεύουν ότι η σταδιακή αλλαγή είναι απαραίτητη για τη μετάβαση από τα βιομηχανικά συστήματα έντασης εισροών σε λύσεις που δίνουν προτεραιότητα στην αύξηση της αποδοτικότητας και την υποκατάσταση εισροών. Αντίθετα, ορισμένα άτομα πιστεύουν ότι απαιτείται μια πιο δραστική μεταμόρφωση, η οποία περιλαμβάνει την εφαρμογή προληπτικών μέτρων που βασίζονται σε μια θεμελιώδη αναδιάρθρωση του αγροοικοσυστήματος.

Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής παρουσιάζουν συχνά αυτές τις αναπτυξιακές τροχιές σε σχέση με την ικανότητά τους να παρέχουν τροφή στον παγκόσμιο πληθυσμό. Οι δύο σημαντικότερες δυαδικές διαδρομές που προτείνονται είναι η βιώσιμη εντατικοποίηση και η αγροοικολογία, με σημαντική επικάλυψη μεταξύ των δύο. Η βιώσιμη εντατικοποίηση αναφέρεται στην πρακτική της επέκτασης της παραγωγής με την εφαρμογή πιο αποτελεσματικών μεθόδων που δίνουν προτεραιότητα στη διατήρηση του περιβάλλοντος και τη διαχείριση των πόρων. Ωστόσο, οι μέθοδοι αυτές ενδέχεται να οδηγήσουν σε συνεχή εξάρτηση από τους πόρους και στη χρήση αμφιλεγόμενης τεχνολογίας, όπως οι γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί (ΓΤ), καθώς και οι νέες μέθοδοι γενετικής μηχανικής για την αναπαραγωγή (Lampkin et al., 2015).

Σε ευρωπαϊκό πλαίσιο, δεδομένης της υψηλής έντασης της γεωργικής παραγωγής, η βιώσιμη εντατικοποίηση, όπως υποστηρίζεται, αφορά την αύξηση της έντασης της γνώσης σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να συνδυαστούν και να διαχειριστούν οι φυσικές εισροές, ώστε να επιτευχθεί μια αποδοτική ως προς τους

πόρους γεωργία με σημαντικά υψηλότερες περιβαλλοντικές επιδόσεις (IFOAM, 2022).

Επί του παρόντος, η βιολογική γεωργία είναι η μόνη κωδικοποιημένη μορφή αγροοικολογίας που διαθέτει έναν καθορισμένο συνδυασμό πρακτικών σχεδιασμένων για την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ενώ τα προϊόντα διατίθενται στην αγορά με πριμοδότηση στους καταναλωτές σε αναγνώριση αυτών των προσπαθειών. Υπάρχουν επίσης νέα στοιχεία που δείχνουν ότι η βιολογική γεωργία όχι μόνο συμβάλλει στη μείωση των περιβαλλοντικών και κλιματικών επιπτώσεων, αλλά θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά στην επισιτιστική ασφάλεια, εάν υπάρξει σημαντική αναθεώρηση της σημερινής κατανάλωσης τροφίμων (Lampkin et al., 2015).

Το 2018, η βιολογική γεωργία αντιπροσώπευε το 7,5% των συνολικών καλλιεργούμενων εκτάσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι λιανικές πωλήσεις βιολογικών προϊόντων στην ΕΕ αποτιμήθηκαν σε 37,4 δισεκατομμύρια ευρώ, σύμφωνα με τους Willer et al. (2020). Παρόλο που υπάρχει σημαντικός όγκος στοιχείων (Reganold and Wachter, 2016) που δείχνουν ότι η βιολογική γεωργία έχει θετικές επιπτώσεις στα τρόφιμα και τα γεωργικά συστήματα, όπως αυξημένη κερδοφορία και περιβαλλοντικές επιδόσεις σε σύγκριση με τη συμβατική γεωργία, ο ρόλος της στη διατροφή του κόσμου συζητείται έντονα λόγω των χαμηλότερων αποδόσεων και της πιθανής ανάγκης για πρόσθετη γη για τη γεφύρωση του χάσματος. Οι έρευνες δείχνουν ότι η διαφορά στις αποδόσεις μεταξύ βιολογικής και συμβατικής γεωργίας μπορεί να ποικίλλει. Κατά μέσο όρο, οι βιολογικές αποδόσεις μπορεί να είναι 20% χαμηλότερες, ανάλογα με το είδος της καλλιέργειας και την τοποθεσία. Πρόσφατες αξιολογήσεις της ικανότητας της βιολογικής γεωργίας να παρέχει τρόφιμα για τον πλανήτη δείχνουν ότι μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στην

παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια, αρκεί να εξετάσουμε το ενδεχόμενο να κάνουμε σημαντικές αλλαγές στις υπάρχουσες καταναλωτικές μας συνήθειες (IFOAM, 2022). Σύμφωνα με τις προβλέψεις του FAO για το 2050, η βιολογική γεωργία έχει τη δυνατότητα να καλύψει το 60% των παγκόσμιων διατροφικών αναγκών, εάν οι παγκόσμιες ζωοτροφές και τα απορρίμματα τροφίμων μειωθούν στο μισό.

Η υιοθέτηση αυτής της μετάβασης έχει τη δυνατότητα να μετριάσει σημαντικά διάφορες περιβαλλοντικές πτυχές, όπως η μείωση των εφαρμογών αζώτου και της χρήσης φυτοφαρμάκων, η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και η ελάχιστη αύξηση της έκτασης των γεωργικών εκτάσεων. Σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο, μια ξεχωριστή έρευνα προβλέπει ότι η επίτευξη της πλήρους μετάβασης στη βιολογική γεωργία έως το 2050, μαζί με τη βελτίωση των οικολογικών υποδομών και την επαναχρησιμοποίηση των βοσκοτόπων, συμπεριλαμβανομένης της επέκτασης της εκτατικής ζωικής παραγωγής, έχει τη δυνατότητα να παρέχει τροφή σε έως και 530 εκατομμύρια άτομα. Η εφαρμογή αυτού του μέτρου θα οδηγήσει σε σημαντική μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 40-47%, ενώ θα επιφέρει επίσης ευεργετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις μέσω της διακοπής της χρήσης φυτοφαρμάκων και της δημιουργίας πιο οικολογικά διαφοροποιημένων τοπίων. Και οι δύο εκτιμήσεις απαιτούν σημαντικές τροποποιήσεις των υφιστάμενων διατροφικών προτύπων, με ιδιαίτερη έμφαση στη σημαντική μείωση της κατανάλωσης κρέατος (Aubert et al., 2019).

Οι συζητήσεις για την πολιτική της ΕΕ έχουν επικεντρωθεί κυρίως στη γεωργική παραγωγή, με αποτέλεσμα να δίνεται λιγότερη έμφαση στα καταναλωτικά πρότυπα και τη δίαιτα των πολιτών. Επιπλέον, συχνά θεωρείται ότι τα δυτικά πρότυπα κατανάλωσης θα παραμείνουν και θα πρέπει να θεωρούνται ως στόχος. Ωστόσο, η ιδέα της βιώσιμης διατροφής, η οποία προάγει τόσο την καλή υγεία όσο και τις

χαμηλές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, συζητείται από τη δεκαετία του 1980. Πιο πρόσφατα, αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η σημασία της συνεκτίμησης της βιώσιμης παραγωγής και της βιώσιμης διατροφής, όπως αντικατοπτρίζεται στις συζητήσεις για τη βιωσιμότητα των τροφίμων και τη σχέση της με την επισιτιστική ασφάλεια. Οι βιώσιμες δίαιτες συνδέονται στενά τόσο με την ανθρώπινη υγεία όσο και με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Ενώ η πρόοδος στις πρακτικές παραγωγής και η αύξηση των αποδόσεων των καλλιεργειών έχουν συμβάλει στην αντιμετώπιση ορισμένων παγκόσμιων ζητημάτων επισιτιστικής ασφάλειας, τα οφέλη μειώνονται κάπως από τη στροφή προς ενεργοβόρες δίαιτες που είναι σε μεγάλο βαθμό επεξεργασμένες και περιέχουν περισσότερες πρωτεΐνες ζωικής προέλευσης. Επιπλέον, οι επιλογές τροφίμων επηρεάζονται όλο και περισσότερο από το περιβάλλον τροφίμων, το οποίο επηρεάζει τις αγορές των καταναλωτών με βάση παράγοντες όπως η διαθεσιμότητα, η οικονομική προσιτότητα, η ευκολία και η επιθυμητότητα των διαφόρων τροφίμων (IFOAM, 2022).

Το διατροφικό περιβάλλον περιλαμβάνει διάφορους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων φυσικών, οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικοπολιτισμικών πτυχών, που μπορούν να επηρεάσουν τις επιλογές των ατόμων και τη διατροφική τους ευημερία. Οι παράγοντες αυτοί περιλαμβάνουν τη σύνθεση των τροφίμων, την επισήμανση των τροφίμων, την προώθηση των τροφίμων, τις τιμές των τροφίμων, την παροχή τροφίμων σε εκπαιδευτικά ιδρύματα και άλλα περιβάλλοντα, τη διαθεσιμότητα των τροφίμων και τις εμπορικές πολιτικές που επηρεάζουν τη διαθεσιμότητα, την τιμή και την ποιότητα των τροφίμων (EAA, 2019).

Οι ευρωπαϊκές δίαιτες έχουν υποστεί σημαντικές αλλαγές τα τελευταία 50 χρόνια. Από το 1961/1965 έως το 2000/2004, τα διατροφικά πρότυπα στις χώρες της ΕΕ μετατοπίστηκαν προς μια πιο δυτικοποιημένη διατροφή, ιδίως στις μεσογειακές

χώρες. Η κατανάλωση τροφίμων με υψηλή περιεκτικότητα σε ενέργεια, λίπος, ζάχαρη ή αλάτι αυξήθηκε σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες. Η πλειονότητα αυτών των προϊόντων, τα οποία είναι συνήθως πολύ ελκυστικά, φθηνά και τείνουν να συμβάλλουν στην παχυσαρκία, καταναλώνονται σε χώρες υψηλού εισοδήματος. Ωστόσο, παρατηρείται επίσης σημαντική αύξηση στις χώρες μεσαίου εισοδήματος. Στις ευρωπαϊκές χώρες, τα υπερ-επεξεργασμένα τρόφιμα μπορεί να αποτελούν κατά μέσο όρο περισσότερο από το ένα τέταρτο των αγορών τροφίμων, με ποσοστά που κυμαίνονται από 10% στην Πορτογαλία έως 50% στο Ηνωμένο Βασίλειο. Υπάρχει σαφής και ισχυρή σχέση μεταξύ της διαθεσιμότητας εξαιρετικά επεξεργασμένων τροφίμων και των υψηλών ποσοστών παχυσαρκίας μεταξύ των ενηλίκων σε εθνικό επίπεδο (Silva et al., 2019).

Η απομάκρυνση από τις δίαιτες που επικεντρώνονται σε φρεσκομαγειρεμένα γεύματα είχε σημαντικό αντίκτυπο στις προμήθειες τροφίμων, στη διατροφική κουλτούρα και στις διατροφικές συνήθειες παγκοσμίως (ΕΑΑ, 2019). Η πώληση και η προώθηση των εξαιρετικά επεξεργασμένων τροφίμων και ποτών αναγνωρίζονται πλέον ως κύριοι παράγοντες που συμβάλλουν στις παγκόσμιες επιδημίες μη μεταδοτικών ασθενειών. Οι τάσεις αυτές έχουν σημαντικές συνέπειες τόσο για το περιβάλλον όσο και για την ανθρώπινη υγεία. Η ευρωπαϊκή κατανάλωση κρέατος και γαλακτοκομικών προϊόντων έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία 50 χρόνια, με αποτέλεσμα διάφορες δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις εντός και εκτός Ευρώπης. Επιπλέον, αυτή η αυξημένη κατανάλωση ενέχει κινδύνους για την υγεία των ανθρώπων, με τα επίπεδα κατανάλωσης να υπερβαίνουν κατά 70% τις συνιστώμενες διατροφικές οδηγίες. Επιπλέον, οι κακές διατροφικές συνήθειες συμβάλλουν σε αρνητικά αποτελέσματα για την υγεία, όπως η παχυσαρκία και το υπερβολικό βάρος. Σε ολόκληρη την Ευρώπη, πάνω από το 50% των ενηλίκων και

πάνω από το 25% των παιδιών σχολικής ηλικίας ήταν υπέρβαροι, με σημαντική αύξηση που παρατηρήθηκε σε όλες τις ηλικιακές ομάδες από το 2000 έως το 2018 (IFOAM, 2022).

Στοιχεία από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) δείχνουν ότι τα ποσοστά παχυσαρκίας έχουν αυξηθεί σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες από το 2000, με την τάση να συνεχίζεται και το 2014. Περίπου το 16% των ενηλίκων σε όλα τα κράτη μέλη χαρακτηρίστηκαν ως παχύσαρκοι λόγω της κατανάλωσης τροφίμων με υψηλή περιεκτικότητα σε θερμίδες και της μείωσης της σωματικής δραστηριότητας. Υπάρχουν όλο και περισσότερες ενδείξεις ότι απαιτούνται σημαντικές αλλαγές στις σημερινές διατροφικές μας συνήθειες σε συγκεκριμένες περιοχές για την προώθηση βελτιωμένης ανθρώπινης και περιβαλλοντικής υγείας έως το 2050. Σε ευρωπαϊκό πλαίσιο, αυτό συνεπάγεται σημαντική μείωση της πρόσληψης τροφίμων ζωικής προέλευσης, καθώς και αύξηση της κατανάλωσης φρούτων, λαχανικών, ξηρών καρπών και οσπρίων.

Οι τάσεις αυτές υποδεικνύουν την αυξανόμενη σημασία των βιώσιμων διαιτολογίων για την αντιμετώπιση της πτυχής της βιωσιμότητας της παραγωγής τροφίμων. Υπογραμμίζουν την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της επισιτιστικής ασφάλειας στη συζήτηση για την πολιτική της ΕΕ, η οποία θα εκτείνεται πέρα από το επίπεδο της γεωργικής εκμετάλλευσης (ΕΑΑ, 2019).

Ο ρόλος της ΚΓΠ στην προώθηση της βιώσιμης παραγωγής τροφίμων θα πρέπει να αναγνωριστεί, παρά τις υφιστάμενες πιέσεις και τάσεις. Αυτό αφορά κυρίως τις προόδους στη βιωσιμότητα των μεθόδων καλλιέργειας και της διαχείρισης της γης, κυρίως λόγω των διαδοχικών μεταρρυθμίσεων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ΚΓΠ, που αποτελεί την κύρια πηγή κονδυλίων της ΕΕ (αντιπροσωπεύει περίπου το 40% του προϋπολογισμού της ΕΕ το

2018), καθώς και τις δημόσιες δαπάνες που κατευθύνονται προς τον γεωργικό τομέα, έχει σημαντικό αντίκτυπο στις επιλογές και τις δράσεις των γεωργών μέσω ενός συνδυασμού κανονισμών και κινήτρων.

Η τελευταία μεταρρύθμιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) για την περίοδο μετά το 2020 παρουσιάζεται ως μια νέα προσέγγιση για τη στήριξη της μετάβασης προς έναν πιο βιώσιμο γεωργικό τομέα. Η μεταρρύθμιση αυτή δίνει έμφαση σε ένα νέο μοντέλο υλοποίησης που επικεντρώνεται στην επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων και στην αύξηση της λογοδοσίας (IFOAM, 2022).

Πρόκειται για μια ευνοϊκή πρόοδο, ιδίως όσον αφορά τη χρήση των άμεσων ενισχύσεων με εστιασμένο τρόπο για τη διευκόλυνση της στροφής προς μια πιο φιλική προς το περιβάλλον διαχείριση της γης. Επιπλέον, τα επαρκή χρήματα είναι ζωτικής σημασίας για όλες τις πτυχές της πολιτικής που απαιτούνται για τη διευκόλυνση του ουσιαστικού μετασχηματισμού, καθιστώντας δυνατή την ενίσχυση της στήριξης της διαχείρισης της γης στο πλαίσιο των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης (Silva et al., 2019).

Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί που πρέπει να ληφθούν υπόψη, ιδίως το γεγονός ότι η στήριξη του βασικού εισοδήματος παραμένει μια εξέχουσα πτυχή και μπορεί να επισκιάσει αυτές τις νέες καινοτομίες πολιτικής. Ενώ το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων που διατίθενται για την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΓΠ) εξακολουθεί να αποσκοπεί κυρίως στην παροχή εισοδηματικής στήριξης στους γεωργούς, τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης έχουν επεκτείνει τη στήριξη πρωτοβουλιών που έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν τη βιώσιμη παραγωγή τροφίμων και να επηρεάσουν σε κάποιο βαθμό τα βιώσιμα διατροφικά πρότυπα, πραγματοποιώντας αλλαγές στο διατροφικό περιβάλλον. Τα μέτρα αυτά επικεντρώνονται κυρίως στην αναδιοργάνωση, την επικαιροποίηση ή την επέκταση

των γεωργικών επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων τροφίμων, καθώς και στην καθοδηγούμενη από την κοινότητα τοπική ανάπτυξη/LEADER (EAA, 2019).

Η τρέχουσα ΚΓΠ 2014-2020 τονίζει επίσης τη σημασία της ανάπτυξης συντομότερων αλυσίδων εφοδιασμού. Τα κράτη μέλη αξιοποιούν αυτά τα μέτρα για να στηρίξουν πρωτοβουλίες περιφερειακού και τοπικού εφοδιασμού τροφίμων. Ωστόσο, δεν υπάρχει κανένας ειδικός στόχος ή προτεραιότητα στο πλαίσιο της ΚΓΠ ή της αγροτικής ανάπτυξης που να αποσκοπεί ρητά στην προώθηση της βιώσιμης παραγωγής τροφίμων σε όλη την αλυσίδα εφοδιασμού ή να επηρεάζει τα βιώσιμα διατροφικά πρότυπα. Παρόλο που αρκετοί δείκτες έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν θεωρητικά τα αποτελέσματα για την υγεία και τη διατροφή, η πραγματική συμβολή τους και η συνολική αποτελεσματικότητά τους στη στήριξη των βιώσιμων διαιτολογίων είναι ακόμη αβέβαιη (IFOAM, 2022).

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική μετά το 2020 δίνει μεγαλύτερη έμφαση στα θέματα αυτά, περιλαμβάνοντας έναν διακριτό στόχο σχετικά με τον ρόλο της γεωργίας της ΕΕ στην ικανοποίηση των κοινωνικών απαιτήσεων για πιο βιώσιμη παραγωγή τροφίμων και τη μείωση της σπατάλης τροφίμων. Προς το παρόν δεν είναι βέβαιο πώς τα κράτη μέλη θα πρέπει να αντιμετωπίσουν πρακτικά αυτόν τον στόχο για να επιτύχουν καλύτερη ευθυγράμμιση μεταξύ της γεωργίας και των πολιτικών για την υγεία και τη διατροφή ως μέρος μιας πιο ολοκληρωμένης προσέγγισης για την ευρωπαϊκή επισιτιστική ασφάλεια. Αν και η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΓΠ) διαθέτει πόρους για τη στήριξη της βιώσιμης παραγωγής τροφίμων, είναι σαφές ότι η πολιτική αυτή επηρεάζει μόνο ορισμένες πτυχές της επισιτιστικής ασφάλειας. Πριν από την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, υπάρχουν διάφορα άλλα μέσα στο πλαίσιο πολιτικής της ΕΕ, εκτός από την ΚΓΠ, που μπορούν να επηρεάσουν την εξέλιξη των συστημάτων διατροφής και γεωργίας της ΕΕ μέχρι το 2050. Τα μέσα

αυτά μπορούν να επηρεάσουν τα συστήματα τόσο άμεσα όσο και έμμεσα (ΕΑΑ, 2019).

Η ενδελεχής εξέταση αυτών των πολιτικών είναι απαραίτητη κατά την ανάπτυξη μιας ολιστικής προσέγγισης για την αντιμετώπιση της επισιτιστικής ασφάλειας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για παράδειγμα, τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ μπορούν δυνητικά να βοηθήσουν στη δημιουργία βιώσιμων δικτύων διανομής τροφίμων, ενισχύοντας έτσι την προσβασιμότητα και την αξιοπιστία του εφοδιασμού με τρόφιμα (Silva et al., 2019). Οι επενδύσεις σε φιλικές προς το περιβάλλον δημόσιες προμήθειες και οι φορολογικές πολιτικές, έχουν τη δύναμη να διαμορφώσουν τη χρήση και την οικονομική προσιτότητα των βιώσιμων τροφίμων. Επιπλέον, η εφαρμογή πολιτικών που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, την έρευνα και την καινοτομία και την κυκλική οικονομία μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της σταθερότητας τόσο της παραγωγής όσο και της προσφοράς τροφίμων σε άλλες περιοχές. Από το 2019, η Ε.Ε. έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα, όπως για παράδειγμα στο πεδίο της διαχείρισης αποβλήτων, χωρίς βέβαια να έχουν πάντα την κατάλληλη οργάνωση και το σωστό στρατηγικό σχεδιασμό (Tsikalakis, 2021).

Τέλος, οι εμπορικές πρακτικές μεταξύ των διαφόρων συμμετεχόντων στη βιομηχανία τροφίμων και οι εμπορικές συμφωνίες μεταξύ της ΕΕ και άλλων εθνών μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά όλες τις πτυχές της επισιτιστικής ασφάλειας, όπως η διασφάλιση δίκαιων τιμών αγοράς και βιώσιμων μέσων διαβίωσης για τους παραγωγούς. Τα υπάρχοντα στοιχεία για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η γεωργία, η διαχείριση της γης και τα διατροφικά πρότυπα στην Ευρώπη, σε συνδυασμό με τον σχεδιασμό και την εκτέλεση της τρέχουσας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ) και την έλλειψη συνοχής μεταξύ των πολιτικών της ΕΕ για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, αναδεικνύουν σαφώς την ανάγκη για καλύτερο συντονισμό και

εφαρμογή των πολιτικών της ΕΕ. Η στρατηγική της ΕΕ «Από το αγρόκτημα στο πιρούνι», ως συνιστώσα της συνολικής Πράσινης Συμφωνίας της ΕΕ, έχει τη δυνατότητα να ενσωματώσει αυτές τις πολιτικές και να αντιμετωπίσει την επισιτιστική ασφάλεια με πιο βιώσιμο τρόπο (IFOAM, 2022).

3.2. Η διαμόρφωση των σχέσεων με τα κράτη εκτός της Ε.Ε. και η επίδραση της διατροφικής ασφαλείας στην γεωπολιτική και τις διεθνείς σχέσεις

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει σημαντική επιρροή ως εξέχουσα οντότητα παραγωγής γεωργικών προϊόντων και δημητριακών. Με πληθυσμό 450 εκατομμυρίων, κατατάσσεται ως ο δεύτερος μεγαλύτερος καταναλωτής σιταριού παγκοσμίως, μετά την Κίνα. Εκτός από σημαντική αγορά, η ΕΕ έχει επίσης αναδειχθεί ως ο μεγαλύτερος παγκόσμιος παραγωγός σιταριού, αν και η θέση της συχνά αμφισβητείται από την Κίνα, ιδίως σε περιόδους υποδεέστερων συγκομιδών στην Ευρώπη (Abis, 2023).

Επί του παρόντος, η Ευρωπαϊκή Ένωση κατέχει τη θέση του δεύτερου μεγαλύτερου εξαγωγέα σιταριού παγκοσμίως μετά τη Ρωσία και ξεπερνώντας τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η θέση αυτή της Ευρώπης, της παρέχει ένα εξαιρετικά σημαντικό πλεονέκτημα, στον τομέα της γεωπολιτικής και των διεθνών σχέσεων.

Μετά τη λήξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, η Ευρώπη, η οποία ήταν σοβαρά εξαντλημένη, έπρεπε να βασιστεί στην εισαγωγή σημαντικού μέρους του σιταριού της, περίπου 5 εκατομμυρίων τόνων, προκειμένου να συντηρήσει τον πληθυσμό της. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, εν μέσω των σημαντικών ελλείψεων της Δυτικής Ευρώπης σε γεωργικά προϊόντα, η Γαλλία πρότεινε τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Γεωργίας και Τροφίμων. Παρά το γεγονός ότι τελικά δεν υλοποιήθηκε, η

γεωργία εξακολουθούσε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Η Ευρώπη διαθέτει εκτεταμένο γεωργικό δυναμικό λόγω της τεράστιας σιταποθήκης της με γόνιμο έδαφος και ευνοϊκές κλιματικές συνθήκες. Αυτό την καθιστά εξαιρετικά πλεονεκτική περιοχή για την καλλιέργεια σιταριού, ιδίως μέσα στο εκτεταμένο τρίγωνο που συνδέει το Λονδίνο, τη λεκάνη του Παρισιού και το Βερολίνο. Επιπλέον, αυτή η γεωργική ζώνη εκτείνεται ανατολικότερα, περιλαμβάνοντας τη λεκάνη του Δούναβη. Το πλεονέκτημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης προέρχεται επίσης από τη νομική και οικονομική δομή της, η οποία επιτρέπει στους αγρότες να επεκτείνουν στρατηγικά τις επιχειρήσεις τους με μακροπρόθεσμη προοπτική (Abis, 2023).

Κατά την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης το 1957, με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), η γεωργική βιομηχανία εξακολουθούσε να αποτελεί το ένα τρίτο της συνολικής απασχόλησης και να συνεισφέρει κατά μέσο όρο 20% στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) στις έξι αρχικές χώρες-μέλη. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) παρήγαγε περίπου 23 εκατομμύρια τόνους σιταριού το 1960. Ο πρωταρχικός στόχος της ίδρυσης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ) το 1962 ήταν η ενίσχυση της γεωργικής παραγωγής, η παροχή αξιοπρεπούς ποιότητας ζωής για τους γεωργούς, η σταθεροποίηση των αγορών, η διασφάλιση του ασφαλούς εφοδιασμού με γεωργικά προϊόντα και η διατήρηση της κατάλληλης τιμολόγησης για τους καταναλωτές.

Η Ευρώπη έδωσε κίνητρα στους αγρότες να επενδύσουν, να λάβουν κατάρτιση, να δημιουργήσουν οργανωτικές δομές και να ενισχύσουν την παραγωγή τους, παρέχοντάς τους μια ασφαλή και βιώσιμη ελάχιστη τιμή. Η ευρωπαϊκή γεωργία γνώρισε σημαντική ανάπτυξη υπό αυτές τις συνθήκες, με την παραγωγή να αυξάνεται.

Το 1980, οι συγκομιδές σιταριού των έξι μελών της ΕΟΚ αυξήθηκαν κατά περίπου 100%, φθάνοντας περίπου τα 50 εκατομμύρια τόνους. Η μέση απόδοση ανά εκτάριο ήταν 4,4 τόνοι, η οποία ήταν σημαντικά υψηλότερη από την απόδοση που παρατηρήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά το ίδιο έτος. Ο κύριος παράγοντας πίσω από αυτό ήταν η σημαντική βελτίωση της παραγωγικότητας των καλλιεργειών, η οποία είχε διπλασιαστεί μέσα σε δύο δεκαετίες. Λόγω της ακριβής τιμολόγησης των εγχώριων καλλιεργειών, υπήρξε στροφή προς την εισαγωγή εναλλακτικών συστατικών για ζωοτροφές, όπως το ταϊλανδέζικο μανιόκ ή οι κόκκοι αραβοσίτου από αμερικανικούς μύλους γλυκόζης (Matthews, 2021).

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) άρχισε να εξάγει σταθερά περισσότερο σιτάρι από ό,τι εισήγαγε. Αυτό ήταν ένα σημαντικό επίτευγμα το οποίο έδωσες ταυτόχρονα στην Ευρώπη ένα ρόλο εγγυητή της επισιτιστικής ασφαλείας.

Το 1992, ο Ευρωπαίος Επίτροπος Γεωργίας, Ray MacSharry, ηγήθηκε μιας σημαντικής αλλαγής κατεύθυνσης. Τα κράτη μέλη αποφάσισαν να ανανεώσουν την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) μειώνοντας σημαντικά τις τιμές δημόσιας παρέμβασης, συγκεκριμένα μειώνοντάς τες κατά 35% για τα σιτηρά. Για να αντισταθμιστεί η προκύπτουσα μείωση των εισοδημάτων των γεωργών, εισήχθησαν άμεσες ενισχύσεις ως μορφή αντιστάθμισης. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΓΠ) μετατράπηκε από τη στήριξη των τιμών στη στήριξη του εισοδήματος. Επιπλέον, η παροχή αυτής της ενίσχυσης εξαρτιόταν από την υποχρεωτική πρακτική της αγρανάπαυσης γης, η οποία καταργήθηκε το 2008. Στόχος της πρωτοβουλίας αυτής, η οποία αφορούσε περίπου το 5 έως 15% των συνολικών περιοχών καλλιέργειας σιτηρών, ήταν ο περιορισμός του όγκου της παραγωγής προκειμένου να περιοριστούν οι δαπάνες για εξαγωγές (Abis, 2023).

Σε διεθνές επίπεδο, αυτή η τροποποιημένη γεωργική στρατηγική είχε ως στόχο να επιτρέψει την ολοκλήρωση του Γύρου της Ουρουγουάης. Οι πρωταρχικοί στόχοι της μεταρρύθμισης της ΚΓΠ του 1992 ευθυγραμμίστηκαν με τον εν εξελίξει μετασχηματισμό ενός πολυμερούς εμπορικού πλαισίου, και συγκεκριμένα με τις συμφωνίες του Μαρακές του Απριλίου 1994 που οδήγησαν στην ίδρυση του ΠΟΕ. Επιπλέον, η μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε σε ένα μεταβαλλόμενο ευρωπαϊκό πλαίσιο, το οποίο χαρακτηρίστηκε από την πτώση του τείχους του Βερολίνου και τη συνακόλουθη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε 15 κράτη μέλη το 1995. Το 1999, η ΚΓΠ υπέστη μια σημαντική εξέλιξη γνωστή ως Ατζέντα 2000, σηματοδοτώντας ένα κρίσιμο ορόσημο στην ιστορία της. Η Επιτροπή επέμεινε στις προσπάθειές της να μειώσει τα επίπεδα των τιμών παρέμβασης, ευθυγραμμίζοντας την ευρωπαϊκή αγορά με την παγκόσμια αγορά και μετριάζοντας το ενδεχόμενο ανεξέλεγκτων πλεονασμάτων υπό το πρίσμα της ένταξης των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕΚ). Ωστόσο, το πραγματικό επίτευγμα αυτής της μεταρρύθμισης ήταν η καθιέρωση του "δεύτερου πυλώνα" της ΚΓΠ. Αυτός περιελάμβανε όλες τις πολιτικές που επιχειρούσαν να προωθήσουν, εκτός από την ίδια τη γεωργική παραγωγή, πρόσθετα καθήκοντα που συνδέονται με τη γεωργία, όπως ο σχεδιασμός της χρήσης γης, η διαχείριση της γης και η διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Η μεταρρύθμιση της ΚΓΠ που εφαρμόστηκε το 2013 αποσκοπεί στην ενίσχυση της αξιοπιστίας των γεωργικών δαπανών στα μάτια της ευρωπαϊκής κοινωνίας, εστιάζοντας στην αποτελεσματικότητα, τη βιωσιμότητα και την ισότητα για την περίοδο 2014-2020. Στόχος ήταν να ενισχυθεί η ευθυγράμμιση των επιπέδων στήριξης μεταξύ των εθνών και εντός των περιφερειών, επιβεβαιώνοντας παράλληλα τη στροφή προς τις περιβαλλοντικές ανησυχίες. Τα κράτη διέθεσαν έως και το 30%

του εθνικού τους ορίου άμεσων ενισχύσεων για την παροχή κινήτρων σε απαιτούμενες δραστηριότητες που προωθούν κλιματικά και περιβαλλοντικά οφέλη. Στα κράτη δόθηκε αυξημένη ευελιξία όσον αφορά τους προϋπολογισμούς, την κατανομή των ενισχύσεων και τον δεύτερο πυλώνα (Abis, 2023).

Η νέα αναμόρφωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ), η οποία είχε αρχικά προγραμματιστεί για την περίοδο 2021-2027, τέθηκε σε εφαρμογή τον Ιανουάριο του 2023. Παρά την ολοκλήρωση της επιδημίας της Covid, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι οι συζητήσεις μεταξύ των Βρυξελλών και των κρατών μελών αντιμετώπισαν πολλαπλές προκλήσεις ως αποτέλεσμα των κανόνων που υποστηρίζει η Πράσινη Συμφωνία. Η Πράσινη Συμφωνία χρησιμεύει ως κεντρική κατευθυντήρια αρχή για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, απαιτώντας την ανάπτυξη όλων των τομεακών πολιτικών προκειμένου να επιτευχθεί ουδετερότητα ως προς τον άνθρακα στην Ευρωπαϊκή Ένωση έως το 2050. Αυτές οι δύο σημαντικές πολιτικές, Farm to Fork και Biodiversity, εφαρμόστηκαν στον γεωργικό τομέα μεταξύ 2019 και 2021. Στις 24 και 25 Ιουνίου 2021, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι υπουργοί και η Επιτροπή κατέληξαν σε συναίνεση σχετικά με το περιεχόμενο της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ). Μέχρι το 2030, η Ευρωπαϊκή Ένωση στοχεύει να διαθέσει το 25% της γεωργικής της έκτασης για βιολογική γεωργία, να μειώσει τη χρήση χημικών λιπασμάτων κατά 20% και να μειώσει τη χρήση χημικών φυτοπροστατευτικών προϊόντων και αντιβιοτικών στην κτηνοτροφία κατά 50%. Επιπλέον, η Ένωση σχεδιάζει να δεσμεύσει το 10% της γεωργικής της γης. Όσον αφορά την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, το ένα τέταρτο των λαμβανόμενων άμεσων ενισχύσεων θα διατεθεί σε "οικολογικά καθεστώτα", τα οποία είναι προγράμματα που παρέχουν οικονομικά κίνητρα στους γεωργούς για την εφαρμογή φιλικών προς το περιβάλλον πρακτικών. Επιπλέον, η εφαρμογή της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ)

περιλαμβάνει μια διαδικασία "επανεθνικοποίησης", κατά την οποία κάθε ένα από τα 27 κράτη μέλη αναπτύσσει το δικό του Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο (ΕΣΣ). Οι Ευρωπαίοι αγρότες ανησυχούν έντονα για το θέμα αυτό, καθώς η εστίασή τους έχει μετατοπιστεί από τους στόχους παραγωγής και η οικονομική ανταγωνιστικότητα δεν έχει μεγάλη σημασία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) (Dos Santos et al., 2020).

Το 2022, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγκάστηκε να προβεί σε αλλαγές σε βασικά μέτρα, όπως η παύση καλλιέργειας, λόγω των επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία και της αύξησης των τιμών παραγωγής. Οι αλλαγές αυτές έγιναν σε προσωρινή βάση για να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές επιπτώσεις στις αγορές (Abis, 2023).

Πολλαπλές μελέτες που αναλύουν το Green Deal και το σχέδιο Farm to Fork έχουν διαπιστώσει ότι θα υπάρξει μείωση της ποσότητας των καλλιεργειών που συγκομίζονται, γεγονός που καθιστά αναγκαία την αύξηση των εισαγωγών από χώρες εκτός ΕΕ. Η COCERAL, μια ευρωπαϊκή ένωση που εκπροσωπεί διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου δημητριακών, πραγματοποίησε μια προοπτική ανάλυση. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις τους, η παραγωγή σιταριού θα μπορούσε να μειωθεί κατά 15% (περίπου 20 εκατομμύρια τόνους) έως το 2030 και ακόμη περισσότερο έως το 2050, υποθέτοντας το μέσο σενάριο εφαρμογής της Πράσινης Συμφωνίας. Από αυτή την άποψη, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα βιώσει μια μετατόπιση προς μια χώρα που θα εισάγει περισσότερα δημητριακά από όσα εξάγει. Συγκεκριμένα, η ΕΕ θα αντιμετώπιζε σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά το σιτάρι, καθώς το εμπόριο του προϊόντος αυτού θα μειωνόταν σταδιακά υπέρ των παγκόσμιων αγορών (Drozdzynski, 2022).

Η έρευνα που διεξήχθη από το ολλανδικό πανεπιστήμιο Wageningen, ένα φημισμένο ίδρυμα γεωργικής εκπαίδευσης και έρευνας, υποστηρίζει αυτά τα ευρήματα: μια προβλεπόμενη μείωση της τάξης του 10 έως 20% στην ευρωπαϊκή παραγωγή χωραφιών, με αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών των τροφίμων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό θα οδηγούσε επίσης σε αυξημένη εξάρτηση από τις εισαγωγές από τις διεθνείς αγορές, προκαλώντας ενδεχομένως εμπορική αστάθεια εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση γινόταν σημαντικός αγοραστής συγκεκριμένων προϊόντων με σημαντικά υψηλότερη ζήτηση (Popescu et al., 2022). Η μελέτη δείχνει επίσης ότι η μετάβαση του 25% της γης σε βιολογική γεωργία μπορεί να μην αποφέρει περιβαλλοντικά πλεονεκτήματα για όλες τις καλλιέργειες, όπως το σιτάρι. Σε αντίθεση με αυτό, πρόσθετη έρευνα θεωρεί το σχέδιο "Farm to Fork" και την ευρύτερη Πράσινη Συμφωνία ως μέσα για την προώθηση της ανάπτυξης πιο βιώσιμων και ανθεκτικών συστημάτων τροφίμων και γεωργίας στην Ευρώπη (Wesseler, 2022).

Ορισμένες μελέτες προτείνουν μια σημαντική αναδιοργάνωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) και των ευρωπαϊκών κατευθυντήριων γραμμών υπέρ των αγρο-οικολογικών μοντέλων. Η σύσταση αυτή λαμβάνει υπόψη την εκτίμηση ότι η Ευρώπη δεν μπορεί να αυξήσει τη γεωργική της παραγωγή. Ωστόσο, η εφαρμογή αυτών των αλλαγών δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε μείωση του ρόλου της Ευρώπης στη διατήρηση της παγκόσμιας ισορροπίας τροφίμων και δημητριακών. Παρά τον σημαντικό της ρόλο στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΓΠ) εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο πολυάριθμων αντιπαραθέσεων. Οι αντιπαραθέσεις αυτές κυμαίνονται από τον προϋπολογισμό που διατίθεται στην ΚΓΠ από την Επιτροπή, ο οποίος αποτελεί το μεγαλύτερο στοιχείο των κοινοτικών δαπανών στο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο 2021-2027, έως τις εντάσεις που

προκύπτουν από τη σχέση μεταξύ της βιωσιμότητας και της γεωστρατηγικής (Popescu et al., 2022).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελούμενη από είκοσι επτά κράτη μέλη, παραμένει ένας σημαντικός παγκόσμιος παράγοντας, ακόμη και μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου το 2020. Η συνολική έκταση που αφιερώνεται στην καλλιέργεια σιταριού ανέρχεται σε 22 εκατομμύρια εκτάρια, που αντιστοιχεί στο 10% του παγκόσμιου συνόλου. Τα τελευταία χρόνια, η ετήσια παραγωγή του προϊόντος κυμαίνεται μεταξύ 125 και 140 εκατομμυρίων τόνων, με εξαγωγές σταθερά άνω των 30 εκατομμυρίων τόνων (Abis, 2023).

Οι κύριοι προορισμοί αποτελούνται από διεθνείς τοποθεσίες, όπως η Αλγερία, η Αίγυπτος, το Μαρόκο, η Κίνα και η Νιγηρία. Η Γαλλία συνεισφέρει μόνη της περίπου το ένα τρίτο των εξαγωγών σιταριού από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ρουμανία κατατάσσεται στη δεύτερη θέση με περίπου 20% των όγκων, ακολουθούμενη από τη Γερμανία (15%), τη Λιθουανία (7%), τη Λετονία και τη Βουλγαρία (6%). Τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης που έγιναν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον 21ο αιώνα συνεισφέρουν το 40% των συνολικών εξαγωγών σιταριού στην Ευρώπη (Wallace et al., 2020). Η επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα μέσα της δεκαετίας του 1990 είχε ως αποτέλεσμα τον διπλασιασμό περίπου του μεγέθους των εκτάσεων καλλιέργειας σιταριού, καθώς και της ποσότητας του σιταριού που συγκομίζεται και εξάγεται. Η κατανομή των ευρωπαϊκών χρημάτων έχει αναμφισβήτητα υποστηρίξει την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο ανατολικό τμήμα της ηπείρου, οι οποίες προηγουμένως περιορίζονταν από το κολεκτιβιστικό σύστημα της ΕΣΣΔ. Παρ' όλα αυτά, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση συμμετέχει επίσης στην εισαγωγή σιταριού, δηλαδή περίπου 4 έως 6 εκατομμύρια μετρικούς τόνους ετησίως.

Ειδικότερα, το ένα τρίτο αυτού του εισαγόμενου σιταριού είναι σκληρό σιτάρι και ο Καναδάς ξεχωρίζει ως ένας από τους κύριους προμηθευτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την άποψη αυτή. Στην αγορά της ΕΕ εισάγεται επίσης σιτάρι που προέρχεται από την Ουκρανία, τη Ρωσία, τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Μολδαβία και το Ηνωμένο Βασίλειο (Abis, 2023).

Ο ευρωπαϊκός χώρος έχει σημαντικό πλεονέκτημα όσον αφορά τη σταθερότητα της παραγωγής σε σύγκριση με άλλες χώρες και περιοχές του κόσμου, όπως η Αυστραλία, όπου υπάρχουν σημαντικά μεγαλύτερες διακυμάνσεις από έτος σε έτος. Το ήπιο και υγρό κλίμα ευνοεί ιδιαίτερα την καλλιέργεια του σιταριού, το οποίο υφίσταται ελάχιστο στρες, σύμφωνα με τη γεωπονική ορολογία, λόγω της σπανιότητας των κλιματικών διαταραχών σε σύγκριση με άλλες περιοχές του κόσμου (Nurra, 2023). Ο συνδυασμός αυτού του ιδιαίτερου κλίματος, της τεχνογνωσίας των Ευρωπαίων γεωργών και των πόρων που παρέχει η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΓΠ) για πάνω από πενήντα χρόνια, διευκολύνει την επίτευξη υψηλών αποδόσεων. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιτυγχάνει μέση απόδοση 5,5 τόνων ανά εκτάριο, ενώ η Γαλλία και η Γερμανία επιτυγχάνουν αποδόσεις 7 τόνων ανά εκτάριο, ξεπερνώντας τον παγκόσμιο μέσο όρο και ξεπερνώντας τους ανταγωνιστές από τη Βόρεια Αμερική και την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Μεταξύ των 30 πρώτων χωρών με τις υψηλότερες εθνικές αποδόσεις σιταριού στον κόσμο, οι 19 από αυτές είναι κράτη μέλη. Ωστόσο, το μακροχρόνιο πλεονέκτημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί σύντομα να τεθεί σε κίνδυνο λόγω της ταχείας εξέλιξης της κλιματικής αλλαγής και της αυξανόμενης εμφάνισης ακραίων φαινομένων στη Γηραιά Ήπειρο. Οι ξηρασίες γίνονται όλο και πιο σοβαρές, παρατεταμένες και, κατά συνέπεια, έχουν σημαντικότερο αντίκτυπο στην παραγωγή σιτηρών (Wallace et al., 2020). Το κλιματικό πρόβλημα είναι αναμφισβήτητα καθοριστικός παράγοντας για την

επερχόμενη γεωργική εξίσωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το μέλλον της παραγωγής σιταριού. Το μέλλον της ευρωπαϊκής γεωργίας και η γεωπολιτική της δύναμη που αντλείται από την υπεροχή αυτή θα συνεχίσει να επηρεάζεται σημαντικά από τη σύνδεση μεταξύ καινοτομίας και επιστήμης (Barreiro-Hurle, 2023). Οι ευρωπαϊκές χώρες πρέπει να προσαρμοστούν στην κλιματική αλλαγή ενσωματώνοντας ενδεχομένως τις ευκαιρίες που παρουσιάζουν οι νέες τεχνικές αναπαραγωγής φυτών (Νέες τεχνικές γονιδιωματικής, NGT), προκειμένου να προωθηθούν και να διατηρηθούν οι κοινωνικές και δημοκρατικές συζητήσεις (Abis, 2023).

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση αλλά και τη μελέτη των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της επισιτιστικής κρίσης, αναδείχθηκε ο σημαντικός γεωπολιτικός της ρόλος, ως εγγυήτρια δύναμη για την διατροφική ασφάλεια των κρατών της αλλά και τον ανεφοδιασμό σε περιόδους συγκρούσεων και πολιτικών αναταραχών.

Η Ε.Ε. έχει σταδιακά αναπτύξει σταθερά μία πολιτική ενίσχυσης της αγροτικής της οικονομίας, γεγονός που της έχει επιτρέψει να αποτελεί έναν κορυφαίο εξαγωγέα σιτηρών, τα οποία αποτελούν σημαντικό παράγοντα για τη διατροφική ασφάλεια. Ωστόσο, στο σύνθετο σημερινό περιβάλλον, ο ρόλος της Ευρώπης γίνεται ακόμη πιο σύνθετος γιατί πρέπει αφενός να διατηρήσει της ισορροπίες και να διασφαλίσει τα μέλη της ενώ μαίνονται πολεμικές συγκρούσεις στην ήπειρο και αφετέρου, πρέπει να κάνει το επόμενο βήμα, φροντίζοντας για τη στροφή στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα αλλά και την ανθεκτικότητα απέναντι στις δυσκολίες που θα επιφέρει η κλιματική κρίση.

Η στροφή σε βιώσιμα μοντέλα παραγωγής αλλά και κατανάλωσης είναι κομβικής σημασίας για τη διατήρηση της γεωπολιτικής ισχύος που ανακτά η Ευρώπη ως εγγυήτρια διατροφικής ασφάλειας αλλά και για την προβολή ενός μοντέλου υπέρ της βιώσιμης ανάπτυξης. Ταυτόχρονα βέβαια, είναι απαραίτητο να διατηρηθεί η παραγωγικότητα, που επιτρέπει την Ευρώπη να κρατά μία θέση εξισορρόπησης μεταξύ άλλων αντίστοιχων δυνάμεων.

Η πρόοδος της τεχνολογίας και της επιστήμης στον τομέα της βιώσιμης και της πράσινης ανάπτυξης παρέχει μία σημαντική διέξοδο στο πρόβλημα αυτό, καθώς έχει αναδείξει τρόπους μέσω των οποίων μπορεί η πρωτογενής παραγωγή να συνεχίσει να

αναπτύσσεται, ενώ ταυτόχρονα τηρούνται οι περιβαλλοντικοί κανονισμοί. Ταυτόχρονα, μέσα από την έρευνα έχουν αναδειχθεί και εξακολουθούν να αναδεικνύονται τρόποι και μέσα που θα επιτρέπουν στα κράτη της Ευρώπης να προσαρμοστούν στις αλλαγές που επιφέρει η κλιματική αλλαγή αλλά και στις κρίσεις που συμβάλλουν στην επισιτιστική ανασφάλεια, ενισχύοντας την ανθεκτικότητα.

Η έννοια της ανθεκτικότητας, πρέπει να τεθεί στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής πολιτικής για την επισιτιστική ασφάλεια, καθώς σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο όπως ο σύγχρονος, ποικίλοι παράγοντες μπορεί να οδηγήσουν σε προβλήματα και διακοπές της αλυσίδας που επιτρέπει την διασφάλιση των στοιχειωδών αγαθών για τα κράτη.

Τα προβλήματα εφοδιασμού, έχουν τη δυνατότητα να θέσουν σε κίνδυνο σημαντικό τμήμα του πληθυσμού κάθε κράτους, ιδιαίτερα τα λιγότερο οικονομικά ισχυρά στρώματα, αλλά και να οδηγήσουν σε γεωπολιτικές εντάσεις, κρίσεις και συγκρούσεις.

Σημαντική συνεπώς είναι η έμφαση στη βιωσιμότητα ως προς την παραγωγή αλλά και τα μοντέλα κατανάλωσης, η στροφή προς την έρευνα και την καινοτομία, αλλά και η προσπάθεια ευαισθητοποίησης και ενίσχυσης αντίστοιχων προσπαθειών για μία βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη. Η Ευρώπη, έχει ήδη σχεδιάσει στρατηγικές και πολιτικές με στόχο την επισιτιστική ασφάλεια αλλά και βιωσιμότητα, ωστόσο, η γεωπολιτική αστάθεια και η κλιματική αλλαγή, εξακολουθούν να αποτελούν δύο σταθερά ζητήματα που απαιτούν τη διεθνή επαγρύπνηση και συνεργασία.

Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται η περαιτέρω έμφαση στην ενίσχυση του ρόλου της Ευρώπης ως εγγυήτριας δύναμης για την επισιτιστική ασφάλεια στην περιοχή της, μέσα από βιώσιμους τρόπους ανάπτυξης και η ενίσχυση της ανθεκτικότητας της παραγωγής στο σύνολο των κρατών. Ακόμη, σημαντικό είναι πολιτικές να

συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση των πολιτών απέναντι στο ζήτημα της επισιτιστικής ανασφάλειας και του κλιματικού κινδύνου, οδηγώντας έτσι σε κατάλληλες επιλογές και προάγοντας επιχειρηματικά μοντέλα που ευνοούν τη βιώσιμη παραγωγή.

Σε ερευνητικό επίπεδο, μέσα από την έρευνα που διεξήχθη και τη μελέτη σχετικών ερευνών επί του θέματος, αναδείχθηκε πως σημαντικό είναι να πραγματοποιηθούν συστηματικές μελέτες που αφορούν την αξιολόγηση της επισιτιστικής ασφάλειας των ευρωπαϊκών κρατών, ούτως ώστε να παρασχεθούν σαφείς προτάσεις και λύσεις για τα κράτη τα οποία είναι επισφαλή.

Ακόμη, απαραίτητο είναι να διεξαχθούν έρευνες οι οποίες θα διερευνούν τους τρόπους βιώσιμης ανάπτυξης της παραγωγής και της μεταφοράς τροφίμων που προτείνονται σε επιστημονικό επίπεδο, ώστε να εντοπιστούν οι αποτελεσματικότεροι και να εφαρμοστούν πριν οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής αρχίσουν πλέον να είναι ακόμη πιο αισθητές.

Χρησιμοποιώντας τα διαθέσιμα μέσα και με τη συλλογική προσπάθεια σε ατομικό, συλλογικό και πολιτικό επίπεδο, η Ευρώπη όχι μόνο μπορεί να εγγυηθεί την επισιτιστική ασφάλεια των κρατών της, αλλά και να φροντίσει να ενισχύσει κράτη τα οποία αναμένεται να υποστούν πρώτα τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Φυσικά, προϋπόθεση αποτελεί η συστηματική προσπάθεια και η τήρηση των διεθνών νομοθετικών πλαισίων για τη βιωσιμότητα από κάθε κράτος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Abay, K. A., Breisinger, C., Glauber, J. W., Kurdi, S., Laborde Debucquet, D., & Siddig, K. (2022). *The Russia-Ukraine crisis: Implications for global and regional food security and potential policy responses* (Vol. 39). Intl Food Policy Res Inst.
2. Abis, S. (2023). The Geopolitics of European Wheat. Fondation Robert Schuman. https://www.robert-schuman.eu
3. Agnolucci, P., and De Lipsis. V. (2019). Long-run trend in agricultural yield and climatic factors in Europe. Climatic Change. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112, (9), 2670-2675.
4. Bahn, R. A., Hwalla, N., & El Labban, S. (2021). Leveraging nutrition for food security: The integration of nutrition in the four pillars of food security. In *Food Security and nutrition* (pp. 1-32). Academic Press.
5. Barreiro-Hurle, J., Bogonos, M., Himics, M., Hristov, J., Pérez-Domínguez, I., Sahoo, A., ... & Elleby, C. (2021). Modelling transitions to sustainable food systems: are we missing the point?. *EuroChoices*, *20*(3), 12-20.
6. Barrett, C. B. (2010). Measuring food insecurity. *Science*, *327*(5967), 825-828.
7. Brooks, J. & Matthews, A. (2015). Trade Dimensions of Food Security. 10.1787/5js65xn790nv-en.
8. Buckwell, A., & Nadeu, E. (2018). What is the safe operating space for EU livestock. *RISE Foundation: Brussels, Belgium*, 1-108.

9. Candel, J.J.L. et al. (2014). Disentangling the consensus frame of food security: The case of the EU Common Agricultural Policy reform debate. Food Policy, 44, 47-58.
10. Cassman, K. G., Dobermann, A., Walters, D. T., & Yang, H. (2003). Meeting cereal demand while protecting natural resources and improving environmental quality. *Annual Review of Environment and Resources*, *28*(1), 315-358.
11. Chepeliev, M., Maliszewska, M., & Pereira, M. F. S. E. (2023). The war in Ukraine, food security and the role for Europe. *EuroChoices*, *22*(1), 4-13.
12. Council of Strategic Risks (2024). Climate change, geopolitics, and food security: event summary. https://councilonstrategicrisks.org (τελευταία πρόσβαση: 26/04/24).
13. Davis, O, and Baumberg Geiger, B. (2017). Did Food Insecurity rise across Europe after the 2008 Crisis? An analysis across welfare regimes. *Social Policy and Society* 16 (3) 343-36.
14. de Paulo Gewehr, L. L., & de Andrade, J. B. S. O. (2022). Geopolitics of hunger: Geopolitics, human security and fragile states. *Geoforum*, *137*, 88-93.
15. De Schutter, O. (2011). The Common Agricultural Policy towards 2020: The role of the European Union in supporting the realization of the right to food. IATP.
16. Dos Santos, M. J. P. L., & Ahmad, N. (2020). Sustainability of European agricultural holdings. *Journal of the Saudi Society of Agricultural Sciences*, *19*(5), 358-364.

17. Drozdzynski, F. A. D. (2022). *The Common Agricultural Policy post 2020: an analysis of the beliefs of selected key stakeholders* (Master's thesis, University of Twente).
18. Dyson, E., Helbig, R., Avermaete, T., Halliwell, K., Calder, P. C., Brown, L. R., ... & Boyle, N. (2023). Impacts of the Ukraine–Russia Conflict on the Global Food Supply Chain and Building Future Resilience. *EuroChoices*, *22*(1), 14-19.
19. EAA (2019). The European environment - state and outlook 2020: Knowledge for transition to a sustainable Europe. Copenhagen: European Environmental Agency (EEA).
20. European Council (2023). Food security and affordability. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/food-security-and-affordability/#EU (20/06/24)
21. European Commission (2024). EU actions to enhance global food security. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.commission.europa.eu (τελευταία πρόσβαση: 26/02/24).
22. European Commission (2023). Global food crisis: what you need to know in 2023. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/stories/global-food-crisis-what-you-need-know-2023_en (τελευταία πρόσβαση: 28/04/24).
23. Eurostat (2018). How much are households spending on food? ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20181204-1. (τελευταία πρόσβαση: 20/07/24).
24. FAO et al. (2019). The State of Food Security and Nutrition in the World 2019.

25. Feedeing America (2024). Hunger and food insecurity. https://www.feedingamerica.org/hunger-in-america/food-insecurity (τελευταία πρόσβαση: 28/04/24).
26. Food and drink Europe (2019). Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2019. https://www.fooddrinkeurope.eu/resource/data-trends-of-the-european-food-and-drink-industry-2019/ (τελευταία πρόσβαση: 23/05/24).
27. Fraanje, W., and Lee-Gammage, S. (2018). Building block: What is food security? Oxford: Food Climate Research Network (FCRN), University of Oxford.
28. Godfray, H. C. J., Aveyard, P., Garnett, T., Hall, J. W., Key, T. J., Lorimer, J., Pierrehumbert, R. T., Scarborough, P., Springmann, M., & Jebb, S. A. (2018). Meat consumption, health, and the environment. *Science (New York,N.Y.)*, *361*(6399), eaam5324. https://doi.org/10.1126/science.aam5324
29. Hill, A. E., Ornelas, I., & Taylor, J. E. (2021). Agricultural laborsupply. *Annual Review of Resource Economics*, *13*(1), 39-64.
30. HLPE (2017). Sustainable agricultural development for food security and nutrition: A report by The High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition July 2016 10 HLPE REPORT HLPE High Level Panel of Experts what roles for livestock?
31. IFOAM (2020). Food security challenges in an EU context. https://read.organicseurope.bio (τελευταία πρόσβαση: 28/06/24).
32. IFOAM (2021). Food security and agricultural and food policy in the EU. https://read.organicseurope.bio (τελευταία πρόσβαση: 28/06/24).
33. IFOAM (2022).Addressing the sustainability dimension of EU food production. https://read.organicseurope.bio (τελευταία πρόσβαση: 28/07/24).

34. Karp, D. S., Rominger, A. J., Zook, J., Ranganathan, J., Ehrlich, P. R., & Daily, G. C. (2012). Intensive agriculture erodes β-diversity at large scales. *Ecology letters*, *15*(9), 963-970.
35. Kovács, E. K., Bachórz, A., Bunzl, N., Mincyte, D., Parasecoli, F., Piras, S., & Varga, M. (2022). The war in Ukraine and food security in Eastern Europe. *Gastronomica: The Journal of Food and Culture*, *22*(3), 1-7.
36. Lampkin, N.H. et al. (2015). The role of agroecology in sustainable intensification.
37. Lang, T., and Barling, D. (2012). Food security and food sustainability: reformulating the debate. The Geographical Journal, 178 (4) 313-326.
38. Leal Filho, W., Fedoruk, M., Paulino Pires Eustachio, J. H., Barbir, J., Lisovska, T., Lingos, A., & Baars, C. (2023). How the War in Ukraine Affects Food Security. *Foods*, *12*(21), 3996.
39. Matthews, A. (2019) in Buckwell, A. et al. CAP - Thinking Out of the Box: Further modernisation of the CAP – why, what and how? Appendix 1. Brussels: RISE Foundation.
40. Matthews, A. (2021). The contribution of research to agricultural policy in Europe. *Bio-Based and Applied Economics*, *10*(3), 185-205.
41. Nurra, G. (2023). Ensuring safe and secure agri-raw materials supplies. *Cereal Technology/Getreidetechnologie*, *77*(3).
42. Popescu, A., Stanciu, M., Şerban, V., & Ciocan, H. N. (2022). Cereals production and price in the European Union.
43. Rabbi, M. F., Ben Hassen, T., El Bilali, H., Raheem, D., & Raposo, A. (2023). Food Security Challenges in Europe in the Context of the Prolonged Russian–Ukrainian Conflict. *Sustainability*, *15*(6), 4745.

44. Raffard, P. (2023). *Γεωπολιτική των τροφίμων και της γαστρονομία: Από το δίκρανο στην τεχνολογία τροφίμων*, μετ. Παπαηλιάδη, Μ., Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
45. Reganold, J. P., & Wachter, J. M. (2016). Organic agriculture in the twenty-first century. *Nature plants*, *2*(2), 1-8.
46. Rogach, S., Vdovenko, L., & Polishchuk, O. (2019). Agriculture of Ukraine under the joint policy of the European Union. *Baltic Journal of Economic Studies*, *5*(3), 178-183.
47. Saint Ville, A., Po, J. Y. T., Sen, A., Bui, A., & Melgar-Quiñonez, H. (2019). Food security and the Food Insecurity Experience Scale (FIES): ensuring progress by 2030. *Food Security*, *11*, 483-491.
48. Silva, V., et al., (2019). Pesticide residues in European agricultural soils – A hidden reality unfolded. Science of the Total Environment, 653, 1532-1545.
49. Sommerville, M., Essex, J., & Le Billon, P. (2014). The 'global food crisis' and the geopolitics of food security. *Geopolitics*, *19*(2), 239-265.
50. Szabo, S. (2016). Urbanisation and food insecurity risks: Assessing the role of human development. *Oxford Development Studies*, *44*(1), 28-48.
51. Sohag, K., Islam, M. M., Tomas Žiković, I., & Mansour, H. (2023). Food inflation and geopolitical risks: Analyzing European regions amid the Russia-Ukraine war. *British Food Journal*, *125*(7), 2368-2391.
52. Tankosić, J. V., Puvača, N., Giannenas, I., Tufarelli, V., & Ignjatijević, S. (2022). Food safety policy in the European Union. *Journal of Agronomy, Technology and Engineering Management*, *5*(2), 712-717.

53. Tsikalakis, G. (2021). Can the Commission Delegated Decision (EU) 2019/1597 contribute the reduce food waste? *Evrigenis Yearbook of International and European Law* (EvrYIEL), 3, Σάκκουλα.
54. Thomann, E., Thomann, & Barclay. (2019). *Customized implementation of European Union food safety policy*. Springer International Publishing.
55. Τσαπόγας, Χ. (2023). Κλιματική κρίση και επισιτιστική ασφάλεια στην Ευρώπη. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.
56. van Meijl, H., Bartelings, H., van Berkum, S., Cui, D., Smeets-Kristkova, Z., & van Zeist, W. J. (2022). *Impacts of the conflict in Ukraine on global food security* (No. 2022-052). Wageningen Economic Research.
57. Wallace, H., Pollack, M. A., Roederer-Rynning, C., & Young, A. R. (Eds.). (2020). *Policy-making in the European Union*. Oxford University Press, USA.
58. Westhoek, Henk & Rood, Geertruida & van den Berg, Maurits & Janse, Jan & Nijdam, Durk & Reudink, Melchert & Stehfest, E. & Lesschen, Jan Peter & Oenema, O. & Woltjer, Geert. (2011). The protein puzzle: The consumption and production of meat, dairy and fish in the European Union. Eur. J. Food Res.Rev.. 1.